

Ivo Goldstein

Klasična gimnazija 1914 – 2005. godine*

Bertija nisam poznao prije tog susreta, tek sam ga znao s naslovnica knjiga biblioteke Razlog (koju je prvo, zajedno s Milanom Mirićem, izdavao kao rezultat prodora istoimenog časopisa, da bih se s tim knjigama susreo kad je njihovo izdavanje preuzeo Liber), pa onda kao jednog od urednika znamenita časopisa TeKa (pa onda i BiblioTeKe sa sjajnim knjigama od kojih su neke dodirivale i našu struku), te po urednikovanju u Grafičkom i Augustu Cesarcu; tijekom devedesetih njegovo sam ime ponovo sreo u Izdanjima Antibarbarus što ih je pokrenuo s Vjeranom Zuppom, a poslije vodio sam. Dakle, tek još jedan samozatajni mag iz sjene.

Te sam večeri, kad smo se prvog puta susreli, upoznao čovjeka zrele dobi i nevelika rasta, ali impresivna duha, mudra i polemična, pronicljiva i cinična, duhovita i znatiželjna. Ponudio nam je ruku koja će voditi naš projekt LATINA ET GRAECA i u nj uložiti svoju mudrost; bili smo osvojeni njegovom jasnoćom i odrešitošću: mi to možemo učiniti, bilo bi šteta da sve to konačno stane.

Nakon tog susreta prije šest godina susretali smo se u prostorijama Antibarbarusa u potkrovlju novoveške dvorišne kuće, najčešće kasno navečer, gotovo u trećoj smjeni, uz ponuđen čaj i kekse, ili hladno mlijeko (što se nudilo i njegovom mačku Đuri ispruženom preko rukopisa, špalti i prijeloma...), pa se nakon radnih dogovora često priča razvijala u bezbrojnim pravicima Bertijevih interesa. Ni jedna takva sesija nije prošla a da nešto nisam naučio.

A Berti je prionuo uz LATINA ET GRAECA žarom onog nekadašnjeg urednika časopisa, osjećajući ga svojim. Nerijetko je morao zvati i upozoravati i nagovarati i poticati da se rukopisi sprema, pošalju, urede, jer je nas urednike život okovao brojnim drugim obvezama. Berti je bio onaj glas savjesti koji ne bi dopustio da nam časopis ponovo izmakne iz ruke i stane zaostajati. I sad kad je sve bilo spremno da ovaj broj objavimo do kraja svibnja – Berti nas je napustio i to kao pravi vojnik na bojištu, nema povlačenja! Umro je doslovno za radnim stolom. Do mene je dopro glas da je na ekranu njegova Macintosha titrao upravo prijelom ovog broja časopisa...

Klasičar po obrazovanju – još jedna sjajna zvijezda na nebu zagrebačke Klasične koja nije dočekala njezin jubilej, četiristo godina odgajanja vrhunskih ljudi -, a rekao bih i po uvjerenju, humanist, francuski student, poznavalac zapadne humanističke misli, znatiželjnik i u svojim šezdesetim godinama, bio je savršeno rješenje za izdavanje LATINA ET GRAECA. Kao da su ga neke sudbinske silnice povezale s našim projektom u kojem je našao potvrdu mnogih svojih vlastitih pothvata: antika mu je od dječjačke dobi postala poznatim pejsažem, pa je i u grafički detalj časopisa i knjiga utkao svoje iskustvo antike.

Borac, polemičar, esejist, čovjek vlastitih uvjerenja, ostavio je za sobom punu policu knjiga, sveske časopisa, upravo one krležijanske vagone tiskanih stvari pokušavajući i danas, na izmaku gutenbergove galaksije, dokazati da je ona kutija olovnih slova – danas kompjutorski zapis – još jedino što je čovjeku ostalo kao obrana vlastita dostojanstva.

Svoje je ljudsko dostojanstvo Berti doista dostojanstveno branio.

I to što ovaj broj kasni nekoliko mjeseci već pokazuje koliko nam Berti nedostaje.

Zlatko Šešelj

PRVI SVJETSKI RAT teško je pogodio obje obje zgrade klasične gimnazije – i ona na današnjem Rooseveltovu trgu – ulici Kršnjavoga – Klaićevoj i ona na današnjoj Šalati, već su u ljeto 1914. godine upotrijebljene u vojne svrhe, a škole su iseljene. Stoga su se nakon početnog lutanja (ispiti zrelosti održavali su se u Hrvatskom glazbenom zavodu, odnosno u novoj Sveučilišnoj knjižnici na Marulićevu trgu) obje gimnazije preselile u stare prostorije na Katarinskom trgu, ali je, zbog svih teškoća, nastava počela tek u studenome.¹

Odmah po općoj mobilizaciji početkom rata pozvana su u djelatnu vojnu službu trojica profesora, a do kraja 1914. još četvorica. Neki su se istakli na ratištu te bili odlikovani, kao profesor Mirko Horvatin, a neki i stradali, kao profesor Rudolf Pokorný. Izvjestilac ipak ne kaže ono bitno – kako se održavala nastava. Naime, nije jasno tko je i je li itko zamjenjivao odsutne nastavnike i jesu li, slijedom toga, učenici bili zakinuti – jedino se može saznati da školske godine 1914/1915. nije bilo »obuke u gimnastici niti sistematskoga igranja, jer su i igrališta bila zapremljena u ratne svrhe.«² Ta je školska godina skraćena s deset na osam mjeseci,³ a ubrzo je 21 od ukupno 95 maturanata dobio po kratkom postupku svjedodžbu ispita zrelosti »poradi aktivne vojne službe«.⁴

Život na školi umnogome je odisao atmosferom rata, pa je osnovano »Hrvatsko skautsko udruženje« te »Hrvatska dobrovoljačka četa«.⁵

U proljeće 1915. zgrada na Katarinskom trgu predana je društvu »Crvenoga križa«, pa je nastava prekinuta 31. svibnja.⁶ Onda je počela selidba »od nemila do nedraga«. Objе su gimnazije zakratko preseljene u »nedograđeno« Zemaljsko sirotište na Josipovcu 24 (gdje je i danas Dječji dom). Nastava se na Josipovcu održavala do kraja studenoga, kada su se škole vratile na Katarinski trg.⁷

* Ovo je skraćena verzija dužeg teksta koji će zajedno s dužom verzijom teksta dr. A. Szabo biti objavljen u samostalnoj knjizi.

¹ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1914-1915, 80-81; Dobronić, Klasična gimnazija, 274.

² Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1914-1915, 81, 86.

³ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1914-1915, 78.

⁴ Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših daka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1001, 1011, 1067.

⁵ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1914-1915, 86-91; Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših daka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1016, 1025; o Bučaru, Hrvatska opća enciklopedija, sv. 2, 2000, 374.

⁶ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1914-1915, 79, 85.

⁷ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1915-1916, 63; za 1931/1932, 15; vidi i Dobronić, Klasična gimnazija, 274.

Baš kao i članovi mnogih drugih institucija, i daci dviju klasičnih gimnazija sudjelovali su u dobrotvornim aktivnostima. Na mnoge su se načine angažirali u akcijama: održavali koncerte za pomoć ratnim nevoljnicima, sakupljali su i vunu i kaučuk, novac za božićne darove vojnicima, za ratni zajam.⁸

Ravnatelji su se tih godina brzo smjenjivali: ravnatelj donjogradske gimnazije od 1907. bio je dr. Julije Adamović (1857-1940), istaknuti jezikoslovac i leksikograf.⁹ Kada je Adamović ujesen 1915. otišao u mirovinu, objema gimnazijama zakratko je ravnatelj bio Josip Beyer. Od Nove godine 1916. u donjogradskoj je gimnaziji ravnatelj bio Vjekoslav Pacher, a u gornjogradskoj istaknuti povjesničar književnosti Vladoje Dukat (1861-1944).¹⁰

Na Katarinskom trgu obje su gimnazije ostale dvije i pol godine, do travnja 1918. godine. Tada su vojne vlasti iselile zgradu gimnazijskog kompleksa Rooseveltov trg – ulica Kršnjavoga - Klaićeva, pa su se obje gimnazije preselile u nju. Donjogradska se gimnazija vratila u svoje stare prostorije, a gornjogradska na drugi kat južnog krila zgrade (po svemu sudeći, u prostorije današnje Osnovne škole »Izidor Kršnjavi« – op. I. G.).¹¹ Selidba na Rooseveltov trg (odnosno na ulaz u ulici Kršnjavoga) za Prvu klasičnu trebala je biti tek privremeno rješenje, dok se ne oslobodi zgrada na današnjoj Šalati. Međutim, ujesen 1918. godine osnovan je Medicinski fakultet i na njemu je počela nastava, pa je »krasna, moderna i higijenska zgrada oduzeta... zajedno s bogatim fizikalnim i prirodopisnim kabinetom koji su time za ovu gimnaziju uništeni«.¹²

Neimaština se itekako osjećala u školi: u prvoj mirnodopskoj školskoj godini (1918/1919) jedna je katolička udruga iz SAD dijelila pomoć u hrani te je svakodnevno doručak (kako ili riža s mlijekom) dobivalo čak 108 učenika.¹³ Za vrijeme rata nastavnici su dobivali »ratnu potporu« kako bi uopće mogli nabavljati najnužnije životne namirnice,¹⁴ a zimi se nastava prekidala »zimskim ferijama« jer nije bilo ogrjeva za grijanje škole.¹⁵

Po uspostavi Kraljevstva SHS obje klasične gimnazije ostale su u školskim prostorijama na današnjem Rooseveltovu trgu (odnosno u ulici Ise Kršnjavoga). Već ionako skućene prostorije morala je škola od godine 1919. dijeliti još i s Prvom ženskom građanskom školom. Ujesen iste godine dva su se razreda morala premjestiti u zgradu učiteljske škole u nedalekoj Medulićevoj ulici, potom se koristila čak i školska soba u nedalekoj Perkovčevoj ulici, u zgradi »privatno-bolesničke blagajne Merkur« (svojevršno socijalno osiguranje u međuratnom Zagrebu). Tako je gimnazija živjela punih 14 godina, »skućena, bez kabineta i bez knjižnice«.¹⁶

⁸ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1915-1916, 61, 64-65.

⁹ O Adamoviću, Hrvatska opća enciklopedija 1, Zagreb 1999, 26; N. Talan, Odsjek za romanistiku, u: Filozofski fakultet, ur. S. Damjanović, zagreb 1998, 187.

¹⁰ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1915-1916, 63. O Dukat, Znameniti i zaslužni Hrvati 925-1925, Zagreb 1925, 71; Hrvatska opća enciklopedija, sv. 3, Zagreb 2001, 298.

¹¹ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1917-1918, 21.

¹² Izvještaj Prve državne klasične gimnazije u Zagrebu 1929-1930, 56.

¹³ Vidi, Dobronić, Klasična gimnazija, 276-277.

¹⁴ DAZ, fond 102, I. klasična gimnazija, sign. 24962, kut. 54, god. 1918, 632, 655.

¹⁵ Dobronić, Klasična gimnazija, 276.

¹⁶ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1919-1920, 15; Balenović, 350 godina humanističke nastave, 44-45, 49.

Izvjestilac za školsku godinu 1922/1923. tvrdi da je izrađen »iscrpan izvještaj (koji je otposlao Odjelu za prosvjetu i vjere) o nedostatku prostorija; o nehigijenskim prilikama; o nedostatku učila i nastavnih pomagala; o starom i nedovoljnom namještaju; o nedovoljnim materijalnim sredstvima za najnužnije školske rekvizite; o slabom zdravstvenom stanju učenika... o zakladama i stipendijama, o nedovoljnim kreditima«.¹⁷

U rujnu 1923. nastavni plan i program su značajnije izmijenjeni, kada je propisano održavanje »nižeg tečajnog ispita« ili, kako se uobičajeno nazivao, »mala matura«. Bez toga ispita na kojem se provjeravalo znanje iz pet predmeta (hrvatski, njemački ili francuski, zemljopis, povijest Jugoslavije i matematika) nije se moglo prijeći u viši gimnazijski razred. Dotadašnji naziv »matura« ili »ispit zrelosti« dobio je službeni naziv »viši tečajni ispit«.

Do kraja školske godine 1924/1925. najbolja ocjena za pokazano učeničko znanje bila je »jedinica« koja je imala i opisnu ocjenu »izvrstan«, a najlošija je ocjena bila »šestica« koja se smatrala »sasvim nedovoljnom«. »Dvojka« je opisivana kao »veoma dobar«, »trojka« kao »dobar«, »četvorka« kao »dovoljan«, a »petica« kao »nije dovoljan«. Od jeseni 1925. godine odlukom ministra prosvjete određen je u čitavom Kraljevstvu SHS novi sustav ocjenjivanja, pa su ocjene glasile: odličan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), slab (2) i rđav (1). Kada je osnovana Nezavisna Država Hrvatska, uglavnom je vraćen sustav ocjenjivanja od prije 1925, s jednom izmjenom: umjesto dvije nedovoljne ocjene, ostala je samo jedna »petica« koja je opisana kao »nedovoljan«. Od 1945. vraćen je sustav od prije 1941, ali su umjesto »slab« i »rđav« za dvije najslabije ocjene uvedeni opisi »dovoljan« i »nedovoljan«. Takav sustav ocjenjivanja nije se promijenio sve do početka 21. stoljeća i nema naznaka da bi se to moglo dogoditi.¹⁸

Sa školskom godinom 1925/1926. uvedena je i podjela nastave na tromjesečja, počela se organizirati »nova jednoobrazna administracija, uvedena su nova disciplinska pravila«.¹⁹

Nakon završetka Prvog svjetskoga rata dužnost ravnatelja Prve klasične gimnazije još je zakratko obavljao Vladoje Dukat, koji je bio na toj dužnosti od 1908, da bi ga od 1919. do 1922. na tom mjestu zamijenio Josip Pasarić (1860-1937).²⁰ Pa ipak, međuratno razdoblje u životu Prve klasične gimnazije obilježilo je umnogome njezin direktor Stjepan Musulin (1885-1969). Bio je ravnatelj punih 17 godina, od 1922. do 1939. godine. Bio je i istaknuti jezikoslovac, član JAZU od 1953. godine.²¹

U svijesti učenika ostao je glasovit po strogosti. Logično je da su mu učenici nadjenuli nadimak »Musa«, a smatrali su ga i nepristupačnim. No, svi se slažu da u tome Musulin »nikad nije prelazio granicu ljudskosti« i »u duši je bio jako dobar«.²²

¹⁷ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1922/1923, 12.

¹⁸ Balenović, 350 godina humanističke nastave, 58-59; DAZ, sign. 24993, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Normalije, 904.

¹⁹ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1925/1926, 25; DAZ, sign. 25548, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Zapisnička knjiga o sjednicama Nastavničkog savjeta, 31. VIII. 1925. godine.

²⁰ O Pasariću: Izvještaj Prve klasične gimnazije kralja Aleksandra I Ujedinitelja u Zagrebu 1937-1938, 3-4.

²¹ Hrvatska opća enciklopedija, tom 7, Zagreb 2005, 532; Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1013.

²² Svjedočenje Juraja Hrženjaka i Alke Pliverić Smolej.

Na Drugoj klasičnoj gimnaziji ravnatelj je od 1915. do 1921. bio Vjekoslav Pacher, potom do 1924. Koloman Rac (1863-1937), istaknuti klasični filolog i prevodilac antičke grčke literature.²³ Otada pa sve do ljeta 1932. direktor je bio Petar Ratković. Tada ga je zakratko na toj dužnosti zamijenio »vršilac dužnosti, najstariji profesor po rangu« Ivan Biondić, da bi već do kraja godine ravnatelj postao Stjepan Pavičić (1887-1973), dugogodišnji gimnazijski profesor u Vinkovcima i Zagrebu, a od umirovljenja 1946. i vrlo plodan jezikoslovac.²⁴

Novi državni okvir donio je i novo ime škole – u rujnu 1921. Kraljevska gornjogradska velika gimnazija preimenovana je u »Kraljevsku Prvu veliku gimnaziju u Zagrebu«, a Donjogradska gimnazija dobila je ime »Kraljevska Druga velika gimnazija u Zagrebu«. Samo koju godinu kasnije (1925) škole su dobile nova imena »Prva« i »Druga državna gimnazija u Zagrebu«, da bi 1929. bile preimenovane u »Prva« i »Druga državna klasična gimnazija u Zagrebu«. ²⁵ Naposljetku, nakon atentata 1934. na kralja Aleksandra u Marseilleu, Prva klasična gimnazija je sljedeće godine dobila novo ime – »Prva državna klasična gimnazija Viteškog Kralja Aleksandra I. Ujedinitelja u Zagrebu«. ²⁶ Već za Banovine Hrvatske 1939. godine gimnazija je ostala bez imena »Viteškog Kralja Aleksandra I. Ujedinitelja«, pa je ostala samo »Prva klasična gimnazija u Zagrebu«, da bi ujesen 1945. godine ostala i bez epiteta »državna«, dakle, samo »Klasična gimnazija u Zagrebu«.

Ubrzane promjene kroz koje je prolazilo međuratno zagrebačko i hrvatsko društvo odražavale su se na specifične načine i u dvjema klasičnim gimnazijama – primjerice, 1921/1922. godine bilo je u Prvoj klasičnoj gimnaziji tek 2,8% učenica (10 od 359), a 1929/1930. već 14,5% (66 od 454). Tri godine kasnije sada ih je bilo već značajnih 24,3% (152 od 626), da bi se između 1935. i 1937. godine njihov broj popeo na 27,8% (189 od 681, odnosno 197 od 707). Dakle, u svega osam godina broj učenica se gotovo udvostručio. U sljedećim godinama taj je broj ostao otprilike isti, pa je u školskoj godini 1941/1942. bilo 27,4% učenica (183 od 667),²⁷ da bi se u prvoj poratnoj godini broj učenica čak smanjio na 24,3% (202 od 830).²⁸ U Drugu klasičnu gimnaziju upisivali su se u čitavom međuratnom razdoblju isključivo dječaci.²⁹

²³ O Racu, Enciklopedija Jugoslavije VII, Zagreb 1968, 3; te Znameniti i zaslužni Hrvati 1925-1925, Zagreb 1925, 223; Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1013. U literaturi postoje proturječni podaci – po nekima, Rac je bio ravnatelj od 1919. do 1926, po drugima, samo od 1921. do 1924. godine.

²⁴ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1931/1932, 18; Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1013; o Pavičiću, M. Marković, Prof. Stjepan Pavičić (1887-1973), Zbornik za narodni život i običaje, Knjiga 46, Zagreb 1973, 537-541.

²⁵ Dobronić, Klasična gimnazija, 277-279.

²⁶ Dobronić, Klasična gimnazija, 283; Izvještaj Prve klasične gimnazije kralja Aleksandra I Ujedinitelja u Zagrebu 1934/1935, 5, 22; vidi i V. Balenović, 350 godina humanističke nastave u Zagrebu – povijest zagrebačke Klasične gimnazije 1607-1957, u: Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 50; DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1934/1935, 112.

²⁷ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1921/1922, 5; Ljetopis šk. god. 1941/1942, 160.

²⁸ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1945/1946, 256.

²⁹ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1928/1929, 1.

Proces emancipacija žena odražava se i na profesorskom kadru – do 1930. godine na Klasičnoj su gimnaziji profesori isključivo muškarci (osim kratkog angažmana Branke Sutarić 1905-1906. i Vere Tomanović 1917. godine). Te je godine posao dobila Branka Kostinčar (ostala do 1939. godine) i otada se sve više počinju zapošljavati žene kao profesorice.³⁰ Do Drugog svjetskoga rata već ih je preko deset i žene-profesori postaje uobičajena stvar.

Valja uzeti u obzir da su u tim desetljećima pedagoški normativi bili bitno drugačiji negoli početkom 21. stoljeća. Primjerice, ujesen 1930. godine upisalo se u Prvu klasičnu gimnaziju 493 učenika i učenica, a razreda je bilo samo devet – dakle, prosječno je po razredu trebalo biti 55 učenika. To je u praksi značilo da je u nižim razredima bilo i do 60 učenika, u trećem čak 65, a u višima između 45 i 51 učenika i učenica.³¹ Prethodne godine u Drugoj klasičnoj gimnaziji samo je jedan razred imao manje od 40 učenika, a u nekim razredima bilo je 50 i preko 50 učenika, da bi u jednom razredu (trećem) bilo i preko 60 učenika.³²

Socijalno stanje u školi bilo je vrlo teško, jer su mnogi učenici bili u teškom materijalnom položaju, pa su se morali sami brinuti o sebi. Osim toga, sam nastavni plan i program bio je težak i mnogi su tijekom godina napuštali školu. Uostalom, tada je već i »mala matura« (dakle, završenih četiri razreda gimnazije, odnosno osam godina ukupnog školovanja) bila prilično visoka kvalifikacija. Tako je u prvom razredu Prve klasične gimnazije 1913. godine bilo 108 učenika, a iste je godine maturiralo tek njih 33.

Bilo je i mnogo onih koji nisu završili gimnaziju i položili »veliku« maturu – tako je u niže razrede Druge klasične ujesen 1930. godine upisano 355, a u više samo 195 – dakle, 45% manje (u odnosu na početak 21. stoljeća valja imati na umu da je pohađanje gimnazije, a pogotovu viših razreda, bilo moguće samo za mali postotak djece).³³

Usprkos svim teškoćama tih je godina, po svim izvještajima, nastava bila na visokoj razini. Učenici su, primjerice, na francuskom jeziku »pozdravljali svoga nastavnika (Ljubomira Marakovića – op. I. G.) i molili su na francuskom... opaža se da učenici poznaju mnogo francuskih riječi... te da »vrlo lijepo i ispravno čitaju i izgovaraju francuski« – bilo je to u godinama kada je francuski kao prvi strani jezik zamijenio njemački.³⁴ U inspekciju su slani i istaknuti sveučilišni nastavnici, pa je od 28. svibnja do 27. lipnja 1930. godine rad »na zavodu pregledao i pribivao ispitima« istaknuti historičar Ferdo Šišić (1869-1940), autor »Povijesti Hrvata u doba narodnih vladara« i mnogih drugih važnih knjiga.³⁵

Profesori i Prve i Druge klasične gimnazije bili su tijekom desetljeća vrhunski profesionalci u svojim strukama. Na Prvoj klasičnoj su predavali, primjerice, Veljko Gortan (1907-1985, profesor 1935-1943) i Slavko Ježić (1895-1969, profesor 1935-1937 i 1941-1942), koji su kasnije prešli na Filozofski fakultet i bili istaknuti znanstvenici.³⁶ Profesor na Prvoj

³⁰ Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1018, 1019, 1024, 1025.

³¹ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1930/1931, 66.

³² DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1929/1930, 5.

³³ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1930/1931, 10.

³⁴ DAZ, sign. 25548, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Zapisnička knjiga, 20. II. 1932. godine; Polić, Vjetrenjasta klepsidra, 110.

³⁵ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1929/1930, 61.

³⁶ O Gortanu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, ur. S. Damjanović, Zagreb 1998, 97-98, 103; Hrvatska opća enciklopedija, sv. 4, Zagreb 2002, 277; o Ježiću, Filozofski fakultet, 189-190, 197; Hrvatska opća enciklopedija, sv. 5, Zagreb

(1932-1936), pa potom na Drugoj klasičnoj gimnaziji (1936-1937) bio je Antun Dabinović (1882-1964), koji je iz Klasične gimnazije otišao na Pravni fakultet gdje je predavao hrvatsku pravnu povijest.³⁷

Geograf Milan Šenoa (1869-1961; profesor do 1910) i lingvist Stjepan Ivšić (1884-1962; profesor od 1909. do 1914. ili 1915) i Jaroslav Šidak (1903-1986, profesor 1940-1942) također su otišli na fakultet.³⁸ Također je S Druge klasične (1924-1930) na Filozofski fakultet otišao je i Antun Barac (1894-1955), kasnije dekan i rektor Sveučilišta u Zagrebu.³⁹

Na Drugoj klasičnoj su predavali Zdenko Škreb (1904-1985, profesor 1931-1934) i Tvrtko Čubelić (1913-1995, profesor 1947-1948), Vaso Bogdanov (1902-1967, profesor 1930-1941), također kasnije profesori Filozofskog fakulteta.⁴⁰ Profesori Druge klasične gimnazije Slavko Kopač (1913-1995) i Ante Kuman (1902-1978) kasnije su ostvarili značajne slikarske karijere.⁴¹ Skladatelj i pjevački pedagog Ivo Lhotka-Kalinski (1913-1987) je također predavao na Drugoj klasičnoj, a od 1951. bio je profesor na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Gotovo tri godine (od 1929. do 1932, kada je umirovljen), pošto je zbog političkih aluzija u svojoj drami smijenjen s mjesta ravnatelja Drame HNK, predavao je na Drugoj klasičnoj istaknuti književnik Milan Begović (1876-1948).⁴² Jedan od profesora s najdužim stažem na dvjema gimnazijama bio je Zvonimir Doroghy koji je na Prvoj klasičnoj predavao 1906. godine, potom od 1917. do 1942. na Drugoj klasičnoj te od 1943-1944. godine, nakon gotovo četrdesetogodišnje pauze, opet na Prvoj klasičnoj gimnaziji. Bio je veliki znalac klasičnih jezika, autor knjige »Blago latinskoga jezika«.

Osnovni problem koji se pojavljivao u funkcioniranju obje gimnazije, i Prve i Druge klasične, bio je neadekvatan, odnosno skučen prostor u kompleksu na Rooseveltovu trg – ulica Kršnjavoga. Rukovodstvo Prve klasične i samo je tvrdilo da zbog nedostatka prostora, zbog teških higijenskih prilika, škola u ovakvim uvjetima tek »životari«. O tome se već žestoko govorilo na »velikoj roditeljskoj skupštini« održanoj 1927, pa na još jednoj dvije godine kasnije sastala se opet »velika roditeljska skupština« na kojoj se »govorilo o nedostatku

2003, 357; HBL 6, 489-490; O. Perić, O znanstvenom radu Veljka Gortana (1907-1985), Latina et Graeca, Nova serija, br. 8, Zagreb 2005, 53-56.

³⁷ Hrvatska opća enciklopedija 2, Zagreb 2000, 719.

³⁸ Izvještaj Kraljevske gornjogradske velike gimnazije za 1915-1916, 5; o Šenoj, Enciklopedija Jugoslavije 8, 238-239; o Ivšiću, HBL 6, 208-210.

³⁹ Izvještaj Prve državne klasične gimnazije u Zagrebu za 1929-1930, 10; o Barcu, HBL 1, 431-433; Tko je tko u NDH, 21-22; o Šidaku, Komemoracija u povodu smrti prof. dr. Jaroslava Šidaka, u: Historijski zbornik 39, Zagreb 1986, 349-362.

⁴⁰ O Čubeliću, DAZ, sign. 25028, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Personalije, Filozofski fakultet, 132; Hrvatska opća enciklopedija, sv. 2, Zagreb 2000, 700; o Škrebu, Filozofski fakultet, 176-177, 184; o Bogdanovu, Hrvatska opća enciklopedija, sv. 2, Zagreb 2000, 196. Podaci o svim profesorima Klasične gimnazije: Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1017-1024.

⁴¹ Lhotki i Kopaču, DAZ, sign. 25028, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Personalije, Hrvatska opća enciklopedija, sv. 6, Zagreb 2004, 130, 542-543; o Kumanu, Enciklopedija hrvatske umjetnosti, sv. 1, Zagreb 1995, 495. Kuman se ne nalazi na popisu nastavnika u Zborniku 1607-1957, ali se spominje u Izvještaju za šk. god. 1939/1940, 12.

⁴² DAZ, sign. 25028, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Povjerljivi spisi, 1931, 450; o Begoviću – Hrvatska opća enciklopedija, t. 2, Zagreb 2000, 18; HBL 1, 592-597.

prostora« te je »odlučeno da roditelji sami porade kod vodećih samoupravnih i državnih faktora kako bi se te prilike popravile«. ⁴³

Tada se počeo realizirati plan, napravljen, čini se, još sredinom dvadesetih godina, da se izgradi novi gimnazijski kompleks na dotadašnjoj pustopoljini u današnjoj Križanićevoj ulici, te da se Prva klasična gimnazija preseli na novu lokaciju.⁴⁴ Selidba Klasične gimnazije ujesen 1932. godine u novu zgradu u Križanićevoj ulici po projektu Egona Steinmanna (1901-1966) predstavlja i stvarno i simbolički novu fazu. Simbolički, jer se gimnazija našla u dijelu grada koji se tada ubrzano gradi, i to kao građanski kvart *par excellence*. Novi prostori omogućavali su mnogo više negoli dotada izvođenje nastave po suvremenim pedagoškim standardima.⁴⁵ Novine su tvrdile kako je gimnazijski kompleks u Križanićevoj »najmodernija i najljepša škola u državi«. ⁴⁶

U nazočnosti učenika i profesora, gimnazijsku zgradu je otvorio ban dr. Ivo Perović.⁴⁷

Bez većih promjena Klasična je gimnazija ušla u školsku godinu 1939/1940, kada je osnovana Banovina Hrvatska. Nakon gotovo dvadesetogodišnjeg direktorskog staža Stjepana Musulina, za ravnatelja je postavljen Ivan Rendeo (1884 - ?). Rendeo je dugo godina bio gimnazijski profesor u Sarajevu, a od 1938. godine službovao je u Zagrebu.⁴⁸ Bavio se i numizmatikom (bio je urednik numizmatike u Hrvatskoj enciklopediji), pisao o bosanskoj povijesti.

Stjepan Pavičić je bio direktor Druge klasične gimnazije od 1932. godine, a tu je dužnost obavljao sve do kraja Drugog svjetskoga rata.⁴⁹ Tadašnji ga se daci sjećaju kao »dobrodošnog« i »finog čovjeka«, kao »vrsnog filologa«. ⁵⁰

Za vrijeme Drugog svjetskoga rata Klasična je gimnazija najvjerojatnije prošla najteže razdoblje u svojoj povijesti. Kada je 6. travnja Njemačka objavila rat Kraljevini Jugoslaviji i zajedno sa svojim saveznicama izvršila agresiju, daci više nisu ni imali nastavu – naime, – *de facto* u subotu, 5. travnja, počeli su uskršnji praznici.⁵¹ Četiri dana kasnije njemačka je vojska ušla u Zagreb te je uspostavljena Nezavisna Država Hrvatska. Izvjestilac Druge klasične gimnazije šturo je zapisao – »10. travnja osnovana je Nezavisna Država Hrvatska«, a onda je on ili netko sličnim rukopisom očigledno dopisao – »ispunjena želja Hrvata«. ⁵²

Nastavnici su već 12. travnja morali položiti »u ruke ravnatelja prisegu vjernosti Poglavlniku i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«. Samo nekoliko dana kasnije njemačka je vojska zaposjela

⁴³ Izvještaj Prve državne klasične gimnazije u Zagrebu za 1929/1930, 24 i 1931/1932, 15.

⁴⁴ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1929/1930, Izvještaj Prve državne klasične gimnazije u Zagrebu za 1929/1930, 56 i 1930/1931, 24-25.

⁴⁵ O Steinmannu, vidi, Enciklopedija hrvatske umjetnosti, t. II, Zagreb 1996, 277.

⁴⁶ Večer, Zagreb, 8. IV. 1935.

⁴⁷ Svjedočenje Alke Pliverić Smolej.

⁴⁸ O Rendeu: DAZ, sign. 24994, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Personalije.

⁴⁹ DAZ, sign. 25028, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Povjerljivi spisi, 1934, 14, 1; DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1941/1942, 40.

⁵⁰ Polić, Vjetrenjasta klepsidra, 108, 169; svjedočenje prof. dr. Željka Šrengera, maturanta Druge klasične gimnazije 1941. godine.

⁵¹ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1940/1941, 39.

⁵² DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1940/1941, 39.

mnoge školske zgrade, pa tako velikim dijelom i onu u Križanićevoj. Tako se učenici nakon uskršnjih praznika više nisu vratili u školu. Gimnastička dvorana te »historijska soba (soba za razgovor) i susjedna soba (čitavnica) služile su trajno kao uredovnice njemačke bojne pošte (Feldpostamt) br. 40125«. Duže vremena nalazili su se u školskim sobama i uredi zrakoplovstva NDH.⁵³ Učenici viših razreda bili su od početka lipnja po naredbi vojskovođe Slavka Kvaternika većinom angažirani kod Narodne zaštite (koja je ujesen 1941, kada je počela školska godina, bila raspuštena, ali kako je nastava bila neredovita i ubrzo bila prekinuta, djelatnost pukovnije Narodne zaštite je obnovljena).⁵⁴

Temeljem zakonske odredbe školska godina 1940/1941. završena je tako da su izdane godišnje svjedodžbe bez ocjena za pojedine predmete i s ocjenom općeg uspjeha. Na isti način izdane su i svjedodžbe zrelosti bez polaganja ispita.⁵⁵

Tada su mnogi (već u prvoj godini otprilike polovica) nastavnici iz obiju klasičnih gimnazija prešli na druge poslove, a nastavnici Srbi i Židovi su otpušteni.

26. svibnja za vrijeme vježbi srednjoškolske omladine, među kojima su bili i učenici i Prve i Druge klasične, na stadionu u Maksimiru je Zdenko Blažeković, tada stožernik Sveučilišnog ustaškog stožera u Zagrebu, održao govor u kojem je »pozvao sve prisutne Srbe i Židove da se izdvoje i svrstaju na suprotnu stranu stadiona«. Dogodilo se nešto što je malo tko očekivao – za Srbima i Židovima su »na drugu su stranu krenuli najprije članovi Saveza komunističke omladine ('skojevci'), zatim i svi ostali«. ⁵⁶ Događaj na stadionu u Maksimiru bio je, bez ikakve sumnje, najjasniji izraz solidarnosti sa Srbima i Židovima u to vrijeme u Zagrebu i u Hrvatskoj.

Ljetopis za školsku godinu 1941/1942. očigledno je bio ispisivan za vrijeme rata. Stoga je autor itekako morao paziti što piše – pa ipak, tekst je započeo turobnim riječima – »inter arma silent Musae« (»Tijekom rata Muze šute« – jer onda nema ni znanosti ni umjetnosti).⁵⁷

Kako je u gimnazijski kompleks na Rooseveltovu trgu – ulica Kršnjavoga – Klaićeva također posve iseljen, jer se u njega »trajno uselila njemačka vojska«, ⁵⁸ obje su klasične gimnazije i Treća gimnazija iz Kušlanove smještene u prostorije u Križanićevoj, odnosno, postale su »beskućnice«. ⁵⁹

Nastava je počela 23. rujna, ali se od 6. listopada zbog nedostatka prostora održavala tek svaki drugi dan - naime, sljedećeg bi dana u isto vrijeme u klupama bili učenici neke druge

⁵³ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1940/1941, 144; DAZ, sign. 24994, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Personalije.

⁵⁴ DAZ, sign. 24992, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Povjerljivi spisi 1941, 3, 14.

⁵⁵ Balenović, 350 godina humanističke nastave, 45; DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1940/1941, 145; Zbornik zakona i naredaba NDH, god. 1941, ur. J. Junašević – M. Šantek, Zagreb 1942, 30-31, 63, 163; Narodne novine, 29. IV, 9. V. i 20. V. 1941; Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših daka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1096-1097.

⁵⁶ N. Lengel-Krizman, Revolucionarni omladinski pokret u Zagrebu u toku rata, u: Zbornik radova »Zagrebu u NOB-u i socijalističkoj revoluciji«, Zagreb 1971, 143-144; o Blažekoviću, *Tko je tko u NDH*, 42; Polić, Vjetrenjasta klepsidra, 398-399.

⁵⁷ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1941/1942, 158.

⁵⁸ DAZ, sign. 25028, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Povjerljivi spisi, 1944, 18.

⁵⁹ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1941/1942, 158.

gimnazije – za Prvu klasičnu gimnaziju to je, primjerice, značilo da je nastava ponedjeljkom i petkom ujutro, a srijedom poslijepodne. ⁶⁰ Zbog »nestašice goriva« za loženje nastava se u siječnju i veljači 1942. nije održavala punih dvadeset dana.

U međuvremenu, u doba kada nikako nije moglo biti nastave, u kolovozu 1942. godini, u istočnom krilu gimnazije u Križanićevoj bio je sabirni logor za zagrebačke Židove. Od oko 1.200 pohapšenih, oko 400 bilo ih je pušteno, uglavnom starijih ljudi, liječnika i članova njihovih obitelji. ⁶¹ Ostali su, nakon nekoliko dana boravka u prostorima gimnazije, prevoženi kamionima iz Križanićeve na manje od kilometra udaljeni Glavni kolodvor. Svi su deportirani u Auschwitz, odakle su se vratili tek vrlo rijetki pojedinci. ⁶²

Nastava je u školskoj godini 1942/1943. počela redovito, ali je 1. prosinca, odlukom Ministarstva narodne prosvjete, sasvim prestala – »do daljnje odredbe«. Čini se da je razlog tome bilo useljavanje domobrana i njihova zapovjedništva u prostorije u Križanićevoj. ⁶³ Potom su neki nastavnici držali jednom tjedno nastavu, ali i to je zabranjeno početkom veljače. Od 1. ožujka 1943. obuka se drži, ali tek svakog drugog dana, a veći dio Druge klasične preselio je u pet soba Državne niže trgovačke škole u Lorkovićevoj ulici (u ratno doba dio Bauerove između Krešimirova trga i Zvonimirove ulice). ⁶⁴

U lipnju 1943. godine iz zgrade u Križanićevoj iselila se njemačka bojna pošta, potom i Zapovjedništvo Domobranskog zbornog područja. ⁶⁵ Međutim, zadovoljstvo nastavnika i učenika je kratko trajalo, jer je 23. lipnja na ulazna vrata gimnazije stavljena crna staklena ploča – »Der Beauftragte des Reichführers SS für Kroatien. Befehlshaber der Ordnungspolizei« (»Opunomoćenik Reichführera SS-a za Hrvatsku. Zapovjednik policije«). Tako je njemačka vojska zauzela praktički sve prostorije u školi – »novi gospodari«, kako kaže izvjestilac »izbacili su školski arhiv na hodnik, a namještaj na dvorište«. Za izvjestioca iz toga vremena bio je to »najkobniji događaj«, pa je, »kao i najveći dio zagrebačkih srednjih škola... i naš zavod postao bezkućnik«. ⁶⁶

Ravnatelj Prve klasične morao se sam pobrinuti da nađe nove prostorije, pa je još petnaestak dana nastave održano u prostorijama Fizikalnog i Kemijskog kabineta Sveučilišta na Marulićevu trgu. Dana 31. srpnja »dielile su se svjedodžbe – budući da nije bilo drugih prostorija – većinom na ulici«. ⁶⁷

O istodobnim nevoljama Druge klasične postoji tek nekoliko podataka – 20. lipnja je cijela Druga klasična gimnazija preselila u zgradu Đačkog doma Državne obrtne škole u

⁶⁰ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1941/1942, 158, 160.

⁶¹ Vidi, primjerice - HDA, fond 252, RUR, Ž. odsj., 29783, 28790, 29794, 29802.

⁶² Vidi I. Goldstein, Holokaust u Zagrebu, Zagreb 2001, 424-434.

⁶³ DAZ, sign. 24992, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Povjerljivi spisi, 1942; Povjerljivi spisi, 1943, 34; DAZ, sign. 25028, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Povjerljivi spisi, 1942, 62.

⁶⁴ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1942/1943, 41.

⁶⁵ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1942/1943, 197; DAZ, sign. 24992, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Povjerljivi spisi, 1943, 34.

⁶⁶ Balenović, 350 godina humanističke nastave, 45; DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1942/1943, 186, 198.

⁶⁷ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1942/1943, 200.

Klaićevoj ulici 9a, da bi već potkraj kolovoza bila preseljena u zgradu Obrtne škole na Trg I, br. 8 i 10 (danas Muzej za umjetnost i obrt na Trgu maršala Tita).⁶⁸

U novoj školskoj godini 1943/1944. »nije se dakako mogla niti donekle vršiti sređena obuka. Može se jedva govoriti o rudimentima kakvog školskog rada«. Za Prvu klasičnu su »nakon dugog traženja pronađene dvije veće prostorije u zgradi Fizikalnog zavoda Sveučilišta na Marulićevu trgu«. Nastava se održavala svaki drugi dan, a kada je u jednoj od predavaonica nestalo struje, nastava se održavala još rjeđe.⁶⁹ Druga klasična je obuku vršila u zgradi Obrtne škole, ali kako su s njom bile u zgradi i druge škole, nastava se održavala dva puta tjedno.⁷⁰ No, ovakva je nastava prekinuta početkom prosinca, a nakon isteka toga roka, naređeno da se prekine »do daljnega«, ponajprije zbog nedostatka goriva i nepostojanja skloništa koja su bila neophodna zbog savezničkih zračnih napada na Zagreb.⁷¹

Za vrijeme jednog od tih napada, u veljači 1944. godine, pogođen je gimnazijski kompleks u Križanićevoj ulici. Jedna »razorna bomba« pogodila je gimnazijsko dvorište, a druga »razorna bomba na lijevo (istočno – op. I. G.) krilo zgrade«, tako da je potpuno uništila hodnik prvog i drugoga kata, a djelomično i hodnik u prizemlju.⁷² Nema vijesti da su bombe nekoga ubile ili ranile.

Nastava u školskoj godini 1943/1944. ponovo je započela tek potkraj ožujka, ali tek jednom tjedno, a satovi su trajali po 15 minuta. No, i to je bilo prekidano, jer se »zbog čestih uzbuna (zbog zračnih napada – op. I. G.) u podnevno vrieme nije mogla držati škola« – »nastavnici su mogli tek zadavati daljnje gradivo i dati učenicima neke najpotrebnije upute«. Naposljetku je i takva nastava sredinom travnja prekinuta te se više nije održavala, te su učenici bili pozivani da polažu ispite.^{74/75}

U novoj školskoj godini 1944/1945. redovna se nastava održavala djelomično i vrlo kratko: u Drugoj klasičnoj samo za više razrede, od četvrtoga do osmoga i to dva do tri puta tjedno, tako da su »pojedini razredi postigli 7 do 11 školskih dana« u mjesecu.⁷⁶

Po oslobođenju u svibnju 1945. godine, kada je, kako svjedoči školski izvjestilac, »naša domovina, riješena konačno aveti ratnih strahota, kao Federalna Država Hrvatska došla opet u zajednicu sa svojom braćom po krvi i jeziku«, situacija se polagano popravljala. Zgrada u Križanićevoj je bila »neuporabiva, a razoreno krilo vrlo se sporo dograđivalo«. Stoga je u lipnju 1945. godine škola preselila s Marulićeva trga u zgradu gimnazije u Kušlanovoj ulici.⁷⁷

⁶⁸ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1942/1943, 41-42.

⁶⁹ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1943/1944, 220, 224-225.

⁷⁰ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1943/1944, 42.

⁷¹ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1943/1944, 229.

⁷² Hrvatski državni arhiv (HDA), fond Narodna zaštita, Bombardiranje Zagreba 1944/5, Drugi napadaj iz zraka 22. veljače 1944.

⁷³ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1943/1944, 229.

⁷⁴ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1943/1944, 230-231.

⁷⁵ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1943/1944, 43.

⁷⁶ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 44.

⁷⁷ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 244, 253-254.

Druga klasična je ipak prošla bolje: već 15. svibnja »vratila se škola u svoju zgradu u Sokolskoj ulici, gdje je 29. lipnja počela redovna obuka.⁷⁸ Stanje se na taj način počelo normalizirati, ali je izgubljeno bilo teško, gotovo nemoguće nadoknaditi, pa je školska godina 1944/1945. završila u Prvoj klasičnoj tek u kolovozu, a u Drugoj čak potkraj rujna.⁷⁹

U međuvremenu su stigle upute za »usklađenje« dotadašnjeg nastavnog plana i programa s nastavnim planom i programom koji je Zemaljsko Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) donijelo u rujnu 1944, a izdalo 1. studenoga 1944. godine.⁸⁰ Ponajprije je trebalo »iz naučnog gradiva ukloniti svaki trag fašističkog učenja«, a ujedno se uveo i Broz-Boranićev pravopis (pa nijedan udžbenik otisnut korijenskim pravopisom više nije mogao biti u uporabi). Određeno je i da će se vjeronauk poučavati u nižim razredima, i to fakultativno. Više nije bio obavezan ni polazak sv. Mise u nedjelju, kao ni ubičajene molitve prije i poslije obuke. Određeno je da se svi ispiti zrelosti od 1941. godine priznaju, ali je direktor morao imenovati komisiju za ispitivanje svjedodžbi zrelosti od 1941. godine nadalje, pa ako se ustanovi da su u nekim slučajevima učinjene »nepravilnosti«, trebalo je »poslati izvještaj Ministarstvu prosvjete«.

Određeno je i da se njemački jezik više ne uči ni u jednom razredu, niti da se polaže na ispitima ili na ispitima zrelosti, već se morao u svim razredima učiti ruski, »a engleski i francuski u višim razredima«. Budući da je dotadašnji ravnatelj Prve klasične Milan Milković (inače postavljen dekretom u studenom 1944. godine) izbjegao na kraju rata iz Zagreba, za novog je direktora imenovan najstariji član profesorskog zbora, dotadašnji profesor klasičnih jezika na Drugoj klasičnoj Ivan Burić (1886 – ?).⁸¹ Već 1946. godine Burića je naslijedio Pavle Rogić.⁸²

Prvi poslijeratni direktor Druge klasične bio je zoolog i kasniji sveučilišni profesor Ante Lui (1908-1993).⁸³ Luija, koji je izabran za profesora na Višoj pedagoškoj školi, u ožujku 1947. godine zamijenio Josip Jedvaj (1887-1980) koji je za proučavanje i upoznavanje kajkavskog narječja kasnije dobio i Republičku nagradu »Božidar Adžija« za životno djelo.

Jedvaja je već iste jeseni zamijenio Ivan Večerina.⁸⁴ Večerina je bio i prvi ravnatelj jedinstvene Klasične gimnazije i na toj je dužnosti ostao do 1950. godine. Te je godine novi direktor postao Dragan Mutabdžija, da bi nakon četverogodišnjeg mandata na Mutabdžijino mjesto došao Ante Crvelin.⁸⁵

⁷⁸ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 44.

⁷⁹ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 44.

⁸⁰ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 250; Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, zbornik dokumenata 1944 (od 10. svibnja do 31. prosinca), gl. ur. H. Sirotković, Zagreb 1975, 309-313.

⁸¹ DAZ, sign. 24994, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Personalije, 809/1944; DAZ, sign. 25028, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Personalije.

⁸² Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših daka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1013.

⁸³ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 45; DAZ, sign. 25028, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Personalije; o Luiju, Hrvatska opća enciklopedija, sv. 6, Zagreb 2004, 674.

⁸⁴ DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1947/1948, 48.

⁸⁵ Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših daka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1013.

U to se vrijeme »u profesorskom zboru Prve klasične dosta toga mijenjalo. Neki su članovi prestali službovati, a znatan broj drugih dodijeljen je na rad.«⁸⁶ Usprkos tome, prisjećao se prof. Dionizije Sabadoš – »makar je u profesorskom zboru bilo mnogo različitih političkih mišljenja, ipak smo se svi dobro slagali i poštivali.«⁸⁷ I učenici iz toga doba nose lijepe uspomene – »bilo je to intenzivno razdoblje s mnogo ljepota, ali i nesreća... U našem razredu bilo je skojevaca, članove tajne organizacije hrvatske omladine, socijaldemokrata, tragičnih ishoda, Bleiburga, ali i dozrijevanja i osvješćenja i pronalaženja pravog puta. Pokušamo li prizvati te prošle dane, usudujem se reći da je bilo suprotnih mišljenja, više polemike nego otvorenih sukoba, ali nikada mržnje«, prisjeća se s pedesetogodišnjim odmakom Silvije Vuletić, maturant iz 1949. godine.⁸⁸

U rujnu 1945. godine gimnazije su dobile novi službeni naziv – Prva odnosno Druga klasična gimnazija u Zagrebu.⁸⁹

Već spomenuta selidba u Kušlanovu bila je tek početak selidbi koje su se odvijale u ritmu čiji je slijed teško pratiti. Ujesen 1945. godine gimnazija se vratila u Križanićevu, ali ne u svoje nekadašnje prostorije, nego u krilo Druge muške. Od siječnja 1946. godine nastava je nedvojbeno opet bila svakodnevna, »jer su za vrijeme zimskih praznika popravljene školske prostorije«. No, već koji dan kasnije (18-28. siječnja), »obuka je reducirana zbog nedostatka ogrjeva i velike hladnoće. Škola je radila četiri sata dnevno, a školski je sat trajao 30 minuta.«⁹⁰

Već ujesen 1946. godine škola je opet u selidbi. Na početku školske godine gimnazija je smještena u prostorije osnovne škole u Varšavskoj ulici, a nekoliko razreda u osnovnoj školi u Krajiškoj ulici. Za kratko vrijeme vraćena je gimnazija opet u osnovnu školu u Varšavskoj, da bi se ujesen 1947. godine vratila konačno u zgradu u Križanićevoj ulici.⁹¹

Od jeseni 1947. godine, nakon što nikada broj učenica nije prelazio 30%, po prvi puta je u Prvoj klasičnoj gimnaziji bilo više učenica nego učenika, naime, 416 učenika i 450 učenica (52% učenica).⁹²

Poslijeratni je oporavak bio spor, ali se ipak osjećao: prostorije Fizikalnog kabineta, »dosta oštećene od bombardovanja i od kasnijih provala«, tek su potkraj 1947. godine »uglavnom stavljene u predratni red«, ali je još trebalo »vrata i prozorske okvire temeljito popraviti ili zamijeniti novim vratima i okvirima«. »Oštećeni« aparati poslani su na popravak. Slično se dogodilo i s drugim zbirkama.

⁸⁶ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 250-251.

⁸⁷ Sabadoš, Florente schola, 20.

⁸⁸ Vuletić, Proslava 50-te obljetnice, 145; Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1110.

⁸⁹ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 255.

⁹⁰ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 255; Ljetopis šk. god. 1945/1946, 256-257 i bez str.; DAZ, sign. 25269, Druga državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1944/1945, 44; vidi i Dobronić, Klasična gimnazija, 286; Balenović, 350 godina humanističke nastave, 47-48.

⁹¹ DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1946/1947, bez str.; Dobronić, Klasična gimnazija, 286; Balenović, 350 godina humanističke nastave, 47-48.

⁹² DAZ, sign. 25567, Prva državna gimnazija u Zagrebu, Ljetopis šk. god. 1947/1948, bez str.

Nakon višegodišnjih problema s loženjem, čini se da je tada i tome došao kraj. Početkom travnja 1948. godine ložionica je uređena, odnosno »kotlovi su očišćeni i premazani.«⁹³ Uređena je i školska gimnastička dvorana, a »školsko dvorište je pretvoreno u moderno gimnastičko vježbalište«. Uređena je i veslaonica.⁹⁴

Bile su to generacije koje su prolazile »Scile i Haribde« ratnih i poratnih previranja, i to se održavalo na mnoge načine – primjerice, tijekom osmogodišnjeg školovanja generacije koja je upisala Klasičnu gimnaziju 1941/1942. godine kao »b« razred prošlo je čak 128 učenika. Od 52 učenika i učenice koji su ujesen 1941. krenuli u I.b razred, zajedno je maturiralo tek 13 (razloge takvih promjena treba tražiti i u miješanju učenika iz raznih razreda Prve i Druge klasične po njihovoj fuziji 1948. godine).⁹⁵ Učenicima koji su tih godina pohađali gimnaziju u osobito lijepom sjećanju ostao je Franjo Kos (1889-1958), profesor matematike i fizike na Prvoj klasičnoj, potom na jedinstvenoj gimnaziji od 1929. do umirovljenja 1953. godine. Kos je bio samac, bio je vezan za školu, u fizikalnom kabinetu se znalo dogoditi da i jede, a »samo što nije i spavao u njemu.«⁹⁶

U valovima poslijeratnog »obračunavanja s narodnim neprijateljem« jedan je pokrenut potkraj 1945. godine. Bilo je to u vrijeme nakon izbora u studenom 1945. godine, kada se, pobjedom Narodne fronte, nova garnitura i formalnopravno učvrstila na vlasti. Stoga je planirano da se »nepoćudni« gimnazijalci i gimnazijalke, ponajprije oni iz »nepoćudnih« obitelji prokažu i izbace iz škole.

Održavanje konferencije USAOH-a Druge klasične gimnaziji 18. prosinca trebao je biti početak kampanje, no sve je krenulo neplaniranim tijekom. Na pozornicu je izašao tada 16-godišnji Radovan Grgec (1929)⁹⁷ te zatražio da vlasti omoguće barem fakultativno slušanje vjeronauka. Grgeca su nazočni nagradili burnim pljeskom i potom se razišli.⁹⁸

Iste večeri u Radničkom se domu (na uglu Šubićeve ulice i današnje ulice Ljudevita Posavskog) u povodu konferencije održavala zabava. U glazbenom programu sudjelovali su Duško Stranić, Stjepan Radić, unuk političara Stjepana (1871-1928), tada učenik VII. razreda Klasične gimnazije, i drugi. Na izlasku iz dvorane, poslije dva sata ujutro, Stjepana Radića je istukla grupa mladih ljudi, za koju su i tada, a i kasnije, samo mogli pretpostaviti da su učenici Partizanske gimnazije. Radiću ni direktor gimnazije Ante Lui nije uspio pomoći, a batine je dobio i Radićev školski kolega i prijatelj Ivan Branica

Dva dana nakon događanja u Drugoj klasičnoj i Radićeva prebijanja, 20. prosinca, imala je Prva klasična gimnazija svoju konferenciju USAOH-a. Na tu je konferenciju stiglo i 10 do 15 učenika Druge klasične gimnazije. U kasnijoj se istrazi tvrdilo da ih je organizirao jedan od učenika, Željko Dupelj (1929). Dupelj, ali i drugi, tom su prilikom dobili batine.

⁹³ AKG, Knjiga školskog plana rada, 1947/1948, 49.

⁹⁴ AKG, Knjiga školskog plana rada, 1947/1948, 31, 51.

⁹⁵ Vuletić, Proslava 50-te obljetnice, 144.

⁹⁶ Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1019; svjedočenje prof. Vesne Lopine r. Zrnc.

⁹⁷ HDA, fond Ministarstvo prosvjete, kut. 35, 60, VI 91, 1946; o Petru Grgecu, vidi A. Grgec-Tusun, Uspomena iz djetinjstva na mog dragog oca prof. P. Grgeca, Marulić, prosinac 1992; *Tko je tko u NDH*, Zagreb 1995, 138-139; također Goldstein, Holokaust u Zagrebu, 127; Hrvatska opća enciklopedija 4, Zagreb 2002, 359.

⁹⁸ Svjedočenje Radova Grgeca.

Vlasti su imale mnogo argumenata za tvrdnju da su i Dupelj, i Grgec, i Radić »fašistički elementi«. Naposljetku je Dupelj je isključen trajno iz svih škola u Hrvatskoj, a Grgec na jednu godinu. No, i Dupelju je ostavljena »mogućnost ponovnog školovanja, ako u do-gledno vrijeme vladanjem i radom pruži dokaze o iskrenom i temeljitom popravljaju«. I Stjepan Radić je izbačen iz škole, nešto kasnije osuđen na godinu dana zatvora, ali i pušten te mu je odobren upis u Prvu klasičnu gimnaziju i maturirao.⁹⁹

Novi val izbacivanja dogodio se u lipnju 1946. godine, kada je izbačeno još pet učenika.

Tijekom 20. stoljeća nedvojbeno je postojao trend – ograničavanja nastave klasičnih jezika, jer se broj klasičnih gimnazija sveo u pedesetim godinama u Hrvatskoj na svega dvije (druga u Splitu). Broj tjednih sati nastave latinskog i grčkog jezika sustavno se smanjivao – gotovo je nevjerojatna činjenica da je početkom 20. stoljeća latinski jezik podučavan tijekom osam godina ukupno 47 sati tjedno (od čak 7 sati tjedno u prvom i drugom razredu, pa do 5 sati u završnim razredima), a grčki ukupno 28 sati u šest godina, da bi novim programom pred Prvi svjetski rat broj sati smanjen na 41 sat za latinski i 25 za grčki jezik.¹⁰⁰ Novim nastavnim planom za klasične gimnazije 1930. godine broj sati je opet snižen – latinski na 36 sati tjedno tijekom osam godina (dakle, u prosjeku 4,5 sata tjedno), a grčki na 24 tijekom šest godina (u prosjeku 4 sata tjedno).¹⁰¹ Valja uzeti u obzir da su tijekom tih godina uvedeni novi predmeti ili im je proširivana satnica – gimnazijalci su početkom 20. stoljeća tijekom osam godina svoga školovanja imali samo 12 predmeta, a u drugoj polovici stoljeća oko dvadeset.

Nastavnim planom koji se primjenjivao od školske godine 1946/1947. »prvi puta u historiji ove gimnazije potisnuta humanistička grupa predmeta posve u pozadinu«, jer je njime predviđeno da se program u nižim razredima klasičnih gimnazija u potpunosti izjednači s programom gimnazija, te da se prema tome u četiri niža razreda više ne uči latinski jezik, već tek od petog (danas prvog razreda gimnazije), i to samo tri sata tjedno, dakle 12 sati tijekom gimnazijskog školovanja. Grčki se mogao učiti u višim razredima, ali kao neobavezan predmet.¹⁰²

No, novim nastavnim planom iz 1948. godine dijelom je vraćeno stanje kakvo je bilo prije 1946. godine, jer je latinski jezik ipak vraćen u sve razrede, i to po 4 sata tjedno u prva dva razreda i po 3 sata tjedno do kraja školovanja, kao i grčki, koji se trebao učiti po 3 sata tjedno. No, i po tako osiromašenom planu svi su razredi radili tek od 1952/1953. godine.¹⁰³ Novim izmjenama nastavnog plana broj sati latinskog i grčkog nešto je povećan.¹⁰⁴

Teškoće podučavanja grčkog i latinskog bile su mnogobrojne: u prvim poslijeratnim godinama gotovo da nije bilo izdanja klasika s komentarima, jer su dotadašnji udžbenici, pisani

⁹⁹ Svjedočenje Stjepana Radića, maturanta Prve klasične gimnazije 1947. godine.

¹⁰⁰ Zmajlović, Nastavni plan, 112-113, 115-116.

¹⁰¹ Zmajlović, Nastavni plan, 117.

¹⁰² Z. Zmajlović, Nastavni plan Klasične gimnazije i njegov razvoj u 350 godina, u: Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 119-121.

¹⁰³ Balenović, 350 godina humanističke nastave, 48; Zmajlović, Nastavni plan, 123.

¹⁰⁴ Zmajlović, Nastavni plan, 125-126.

korijenskim pravopisom, bili izbačeni iz upotrebe. Tek su potkraj pedesetih kompletirani svi udžbenici za latinski i grčki jezik.¹⁰⁵

Izgleda da su ta restriktivnost, potom i nedostatak prostora, bili glavni razlozi zbog kojih su početkom školske godine 1948/1949. spojene Prva i Druga klasična gimnazija ponovo u jedinstvenu školu pod imenom Klasična gimnazija.

Usprkos tome što je učenje klasičnih jezika u velikoj mjeri bilo očuvano (ili baš zbog toga što je očuvano), i usprkos iznimnim nastojanjima svih zaposlenih u Klasičnoj gimnaziji da se radi kvalitetno i sukladno najboljim pedagoškim standardima, u čitavom socijalističkom razdoblju mogli su se čuti, kako to vješto objašnjava 1957. godine tadašnji direktor Klasične gimnazije Ante Crvelin, »makar i rijetki prigovori... od pojedinaca protiv klasične gimnazije. Prigovara se da su klasični jezici mrtvi jezici, pa zato nepotrebni i beskorisni.«¹⁰⁶ I sami učenici Klasične gimnazije su u razgovorima s inspektorima koji su posjetili školu 1957. godine iskazivali »osjećaj nelagode«, jer da ih se »ne tretira tako kao učenike ostalih škola«, odnosno da je u javnosti prilično snažno prisutno mišljenje kako »klasičari nisu konstruktivni članovi naše socijalističke zajednice.«¹⁰⁷ I direktor Crvelin je isticao kako se »nastava na Klasičnoj gimnaziji stalno povezuje s praksom, sa životom.«¹⁰⁸

Da bi se nekako otklonili ti prigovori i otklonile napetosti i »nelagode«, tijekom pedesetih je vodstvo gimnazije, zbog velikog zanimanja za upis u Klasičnu gimnaziju, »vršilo upisivanje komisijski« te je tvrdilo da se »itekako vodi računa o socijalnom sastavu novih učenika«. Primali su se »učenici roditelja raznih zvanja i zanimanja ne samo iz svih škola s teritorija grada Zagreba i okolice nego čak i iz provincije... u prvi razred se primalo 100% prijavljene djece radnika, roditelja žrtava fašizma i zemljoradnika.«¹⁰⁹ I početkom šezdesetih u Klasičnu se gimnaziju upisuju 15-godišnjaci »sa cijelog teritorija Zagreba i iz unutrašnjosti.«¹¹⁰ No, u globalu gledano upravo u to doba, poslije svih ratnih strahota i poslijeratnih teškoća i turbulencija, Klasična gimnazija postaje/ostaje prestižna vrhunska građanska škola, u koju određeni društveni sloj šalje svoju ambicioznu djecu.

Nova selidba iz Križanićeve dogodila se u jesen 1956. godine, kada se gimnazija vratila u staru zgradu na Katarinskom trgu. Razlozi selidbe nisu posve jasni. Činjenica jest da je tada počela nova radikalna reforma, u kojoj je gimnazija svedena na četiri dotad viša razreda. Postojala je mogućnost da se ostane u Križanićevoj, bila je to i želja svih tijela škole. No, odlučeno je drugačije, i u Križanićevu su se uselile druge škole.

Da bi se nekako dosegao standard koji je škola imala u Križanićevoj ulici, zgrada na Katarinskom trgu je tijekom 1959. i 1960. godine »gotovo potpuno renovirana« (uključujući dvoranu za tjelesni odgoj), jer je Narodni odbor »uložio milijune«, ali je to očigledno bilo tek palijativno sredstvo, a ne dugoročno rješenje.¹¹¹

¹⁰⁵ Lopina, Nastava klasičnih jezika, 25.

¹⁰⁶ A. Crvelin, Klasična gimnazija u našem školskom sistemu, u: Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 119-121.

¹⁰⁷ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije, sjednica 21. I. 1957.

¹⁰⁸ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 19. XI. 1958.

¹⁰⁹ Crvelin, Klasična gimnazija, 74-75; vidi i Spahnjak, Javnost i propaganda, 166-167.

¹¹⁰ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 10. IX. 1963.

¹¹¹ AKG, Obavijesti direktora, br. 19, 1959/1960; br. 1, 1960/1961.

Tristopedeseta obljetnica osnutka gimnazije svečano je obilježena u listopadu 1957. godine. U priprema za proslavu trebalo je »urediti i oličiti zgradu«, nabaviti »dugi prostirač«, nabaviti razglas. Kako je, čini se, disciplina i tada mogla biti problem, razrednici su trebali »upozoriti učenike na vladanje u toku proslave«. ¹¹²

Vrhunac proslave dogodio se 6. listopada, kada je održana svečana zajednička sjednica Nastavničkog vijeća i Školskog odbora. Pokrovitelj proslave bio je predsjednik Josip Broz Tito, a njegov izaslanik predsjednik Sabora Vladimir Bakarić. Sjednici su nazočili i drugi javni radnici i predstavnici raznih institucija.

Povodom proslave predsjednik Republike Josip Broz Tito odlikovao je Klasičnu gimnaziju Ordenom zasluga za narod. ¹¹³ U sklopu proslave odvijao se bogat program: održane su dvije izložbe, koncert u Glazbenom zavodu, »zabava« za đake i roditelje, koncert đачkih zborova, đачka predstava, »književna večer« u Radničkom domu. ¹¹⁴

»Važan prilog proslavi« bio je golemi zbornik »Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957)« koji je imao čak 1132 stranice.

Proslava 350. godišnjice Klasične gimnazije zbivala se u mjesecima kada su se osmišljavali reformski potezi, koji su, barem u prvotnim verzijama, bili za Klasičnu gimnaziju prilično nepovoljni. Naime, u Prijedlogu nacrtu za reformu gimnazije početkom 1957. godine tvrdilo se da »ne postoji mnogo razloga za postojanje posebnog statusa klasične gimnazije kao samostalne škole«. ¹¹⁵ Zahvaljujući velikim naporima ponajprije direktora Ante Crvelina, uspjelo se i u novom nastavnom programu barem djelomično osigura kontinuitet učenja klasičnih jezika i time samosvojnost klasičnih gimnazija, jer je u Opći zakon o školstvu tada zapisano – »pojedine gimnazije mogu imati zadatak da pruže u širem obimu i znanje iz klasičnih jezika i da prodube obrazovanje iz humanističkih nauka«. ¹¹⁶

Tijekom pedesetih je kontinuirano učenje grčkoga i latinskoga bilo suočeno s još jednom opasnošću: naime, kako je potkraj četrdesetih uvedeno osmogodišnje osnovno obrazovanje, u jesen 1955. godine prestalo se s upisom u prvi razred Klasične gimnazije, a paralelno su osnivana klasična odjeljenja u nekim zagrebačkim osnovnim školama u kojima bi se od petog razreda učio latinski, a od sedmog razreda grčki jezik. U tim je godinama profesor Zvonimir Zmajlović upozoravao da »treba paziti na kvalitet nastave klasičnih jezika u osmogodišnjim školama, kako ne bi u više razrede dolazili učenici s manjkavim znanjem«. »Trebalo je vremena da se ta praksa uhoda«, tvrdilo se tridesetak godina kasnije, ali je krizno razdoblje uspješno prebrođeno. ¹¹⁷

¹¹² AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije, sjednica 2. X. 1957; Zapisnici sjednica Školskog savjeta/odbora/odbora Klasične gimnazije, sjednice 9. III. i 5. X. 1955.

¹¹³ AKG, Zapisnici sjednica Školskog savjeta/odbora Klasične gimnazije, sjednica 30. IX. 1957.

¹¹⁴ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije, sjednica 22. XII. 1956, 7. V. i 30. IX. 1957.

¹¹⁵ Školske novine 13, god. VIII, Zagreb, 22. III. 1957, str. 4; vidi i Crvelin, Klasična gimnazija, 75.

¹¹⁶ Bručić, Od Klasične gimnazije do Obrazovnog centra za jezike, 8.

¹¹⁷ V. Lopina, Nastava klasičnih jezika od Klasične gimnazije do Obrazovnog centra za jezike (1957-1987), u: Klasična gimnazija u Zagrebu (1607-1987), Zagreb 1987, 24; vidi i AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije, sjednica 21. I. 1957; AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 2. IX. 1958.

Najzaslužniji za kontinuirano visoki ugled Klasične gimnazije u poslijeratnom razdoblju, sve do sredine sedamdesetih godina, bili su profesori grčkoga i latinskoga jezika Dionizije Sabadoš (1908-1993) i Zvonimir Zmajlović (1907-1998). »Ljubav prema svom narodu i čovjeku uopće, usađivanje znanja i načela čovječnosti u srca mladih ljudi, strogost i čvrstina zahtjeva, istančanost psihologa, širina razumijevanja za mladog čovjeka – to su osobine koje su resile ove naše stručnjake«. ¹¹⁸

Svaki susret učenika (pa i drugih, mlađih profesora!) s prof. Zmajlovićem bio je pun »najvećeg strahopoštovanja« ¹¹⁹ – »ono što je prof. Zmajlovića činilo velikim i jedinstvenim bila je njegova olimpska strogost i pravednost, golemi autoritet, plemenit duh i nadasve ogromna erudicija«. ¹²⁰

Gotovo je opći zaključak bio da »dok je prof. Zmajlović bio ozbiljan, strog i dostojanstven, prof. Sabadoš je uvijek bio vedar i uvijek dobro raspoložen – oni su se izvanredno dopunjavali dajući ton svim zbivanjima u Školi«. ¹²¹ Bili su i međusobno odlični prijatelji. ¹²² Prof. Sabadoš je nastojao ispitati sve učenike tijekom jednoga sata, dok je prof. Zmajlović znao temeljito ispitivati vrlo mali broj učenika.

Klasična je gimnazija bila poznata kao stroga škola. Strogošću škole bili su zatečeni ponajprije đaci prvih razreda, dakle, oni tek upisani – nastavnici su, primjerice, 1954. odbacili »pritužbe roditelja na strogost ocjenjivanja u prvom razredu, jer učenike treba priviknuti na što bolji rad«. ¹²³ Kada se devet godina kasnije raspravljalo o lošem uspjehu đaka u prvim razredima (sada su to već bili petnaestogodišnjaci) neki su nastavnici izrazili mišljenje da je »na školi previsok kriterij ocjenjivanja«, jer da pridošli učenici »imaju minimalna znanja, da su bez radnih navika, osobito u jezicima, da ih treba privikavati na rad s udžbenikom«. Prihvaćena je sugestija da »kriterij ocjenjivanja može biti u početku niži, ali ga treba postepeno dizati«. ¹²⁴ I kada je na polugodištu školske godine 1965/1966. statistički ustanovljeno da se »Klasična gimnazija u općoj skali uspjeha zagrebačkih škola nalazi pri dnu ljestvice«, Nastavničko je vijeće i dalje zadržalo stav da »naš kriterij ocjenjivanja treba održavati i dalje, a da je on dobar pokazuju uspjesi naših učenika na fakultetima«. ¹²⁵

Otprilike od 1952. godine počinju se u zapisnicima različitih gimnazijskih tijela bilježiti slučajevi nediscipline. Radilo se o pojavi koja je bila posve nova – naime, u prethodnim godinama i desetljećima bilo je to nezamislivo, jer bi učenici odmah bili izbačeni iz škole. Naime, 1948. jedan je učenik bezazleno komplimentirao jednoj zgodnoj profesorici, rekavši

¹¹⁸ Bručić, Od Klasične gimnazije do Obrazovnog centra za jezike, 8.

¹¹⁹ Kako to tvrdi V. Lopina, Moj pogled unatrag, u: Gymnasium Classicum Zagradiense, Godišnjak 1995/1996, Zagreb 1996, 76.

¹²⁰ A. Dukat, In memoriam profesoru Zvonimiru Zmajloviću, u: Gymnasium Classicum Zagradiense, Godišnjak 1998/1999, Zagreb 1999, 107.

¹²¹ Lopina, Nastava klasičnih jezika, 26.

¹²² Z. Zmajlović, Sjećanje na prijatelja, u: Zbornik Klasične gimnazije u Zagrebu 1607-1997, Zagreb 1997, 157; M. Grgičević, Zašto volimo Sabadoša – nacrt za portret profesora zagrebačke Klasične gimnazije Dionizija Sabadoša, u: Zbornik Klasične gimnazije u Zagrebu 1607-1997, Zagreb 1997, 158-160.

¹²³ AKG, Zapisnici sjednica Školskog savjeta/odbora/odbora Klasične gimnazije, sjednica 16. XII. 1954.

¹²⁴ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 12. XII. 1963.

¹²⁵ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1964/1965 – 1966/1967, sjednica 23. II. 1966.

joj »kako smo danas če-če« i odmah je bio izbačen iz škole, ali s pravom polaganja mature, tako da je maturirao sa svojom generacijom 1949. godine.¹²⁶

Nastavničko je vijeće već u školskoj godini 1952/1953. uočilo »niski stupanj discipline« tijekom nastave, a sam je direktor Ante Crvelin početkom pedesetih morao posebnu pozornost posvećivati nekim nastavnicima za »čijih je satova disciplina u razredima bila slabija.«¹²⁷

Već je 1954. godine bilo problema sa zakašnjavanjem te neopravdanim izostancima. Te se godine pojavio i problem nošenja kuta.

Od druge polovine pedesetih počinju se registrirati pojave koje se više ne mogu smatrati nedisciplinom, već se u nekim situacijama mogu kvalificirati kao i razularenost i vandalizam. Očigledno se radi o događajima koji su dublje društveno uvjetovani – bilo je to doba jedne ubrzane demokratizacije koju, između ostaloga, karakterizira i osjećaj slobodarstva nakon Staljinove smrti i jasnog jugoslavenskog odmaka od sovjetskog koncepta. Općenito gledajući, iz aspekta ponašanja gimnazijalaca, sredina pedesetih označava početak jednog dužeg i dubljeg procesa koji je do kraja stoljeća i početkom 21. stoljeća u hrvatskom društvu uopće, pa i u Europi i u svijetu, dosegnoo dramatične razmjere – razgrađuju se tradicionalni obrasci tzv. građanskog ponašanja, a omladina se često ne uspijeva najbolje snaći u suočavanjima sa životnim izazovima, pa se ponaša ekscesno. Što se događa u Klasičnoj gimnaziji? Godine 1957. direktor Crvelin je po prvi puta istaknuo kako valja »spriječiti nekulturne pojave«, kao što su »pljuvanje kroz prozor i bacanje papira«. Očigledno je bilo i uništavanje inventara.¹²⁸ Ubrzo potom nastavnici su se požalili da su u nekim razredima »stalno pokidane stolice i učenici nemaju na čemu sjediti«. Direktor je »počeo mjeriti« da nabavi 100 novih stolica, ali je »zatražio i da čim se nađe pokidana stolica, učenike treba smjestiti natjerati da tu stolicu poprave.«¹²⁹ Te su se godine (1957/1958) počeli »pojavljivati i razni natpisi po zidovima u školi«. Sav trud da se spriječe vandalski postupci po svemu sudeći nije polučilo dugoročne rezultate.

Sljedeće je godine po prvi puta registrirano da »učenici puše u razredima. Ravnateljstvo škole je opetovano zabranjivalo pušenje i kažnjavalo pušače, ali se to sustavno kršilo. U školskoj godini 1966/1967. dopušteno da »kada je lijepo vrijeme učenici smiju pušiti podno stepenica pred vratima koja vode u dvorište.«¹³⁰ Otada je pušenje bilo dozvoljeno na nekim mjestima.

U jesen 1957. godine direktor Crvelin poticao je uspostavljanje »mehanizama društvenog upravljanja školama« te je zahtijevao i da »školski odbor (tijelo sastavljeno od roditelja učenika, samih učenika i nastavnika – op. I. G.) bude mjesto gdje se formiraju naši stavovi kao zakoni čitave škole«. Zakonskim je odredbama uglavljeno da Nastavničko vijeće preuzima kolektivnu odgovornost za svu problematiku škole.¹³¹

¹²⁶ Svjedočenje dr. Marijana Kerekovića, Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših daka i profesora zagrebačke Klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju (1607-1957), Zagreb 1957, 1110.

¹²⁷ AKG, Knjiga školskog plana rada, 1952/1953, bez str.; AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije, sjednica 30. VI, 24. VIII. i 25. X. 1956.

¹²⁸ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije, sjednica 31. VIII. 1957.

¹²⁹ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije, sjednica 7. XI. 1957.

¹³⁰ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1964/1965 – 1966/1967, sjednica 6. IX. 1966.

Tijekom svih poslijeratnih godina u gimnaziji se poticao razvoj različitih slobodnih aktivnosti – prvenstveno je to bila grupa »Prijatelji antike« koja je tradicionalno okupljala najveći broj učenika, a dugo ju je vodio prof. Sabadoš.

Tradicionalno je važna i dramska grupa čije je djelovanje obnovljeno 1953. godine. Vode ju profesori Stanko Dvoržak i Marijan Bručić, a od 1965. do 1982. godine prof. Đurica Vinja (1922-2006), inače omiljena profesorica hrvatskog jezika i književnosti.¹³² Njezine izreke »deco, za pet ran' Božjih« i »to je impertinetno« ostat će nam zauvijek u sjećanju, ali još više ljubav s kojom nam je prenosila ljepote književnosti i nastojala razviti interes za nju, posebice za kazalište. Grupa je redovito pripremala i izvodila po jedno djelo grčkih tragičara (Eshila, Sofokla, Euripida). Od 1982. kada grupu opet preuzima prof. Bručić, dramski se repertoar mijenja – počinju se postavljati komedije. Dramska je grupa znala gostovati u inozemstvu (u Španjolskoj, Češkoj, Italiji, Grčkoj).¹³³

Do oko 1960. godine na gimnaziji je dobrim dijelom i spontano organizirano niz »naučnih« grupa »koje su razrađivale i produbljavale nastavni program«, kao i »slobodnih aktivnosti koje su organizirali sami učenici, a bave se njima jer imaju smisla i volje« – učenici su se okupljali i u grupi za povijest umjetnosti, marksističkoj, povijesnoj, geografskoj, biološkoj, matematičkoj, fizikalnoj, kemijskoj, »debatnoj grupi« (koja je pratila »humanističke probleme u esejistici i filozofiji«), »grupi prijatelja antike«, »tečaju astronomije i astronautike« i drugima.¹³⁴ Čini se da je marksistička grupa, osnovana i prije 1954. godine (tada se zvala »marksistički kružok«), slabo radila i zapravo je neko vrijeme postojala samo na papiru. Bez većih se uspjeha u više navrata pokušavalo obnoviti njezinu aktivnost. Sredinom šezdesetih postojale su i »engleska« i »francuska« grupa.¹³⁵ Djelovao je i »školski mješoviti zbor« te likovna i literarna grupa. Kako bi sve one sustavno djelovale, Nastavničko je vijeće zaključilo da su daci obavezni dolaziti na rad grupa te je namjeravalo »organizaciji« i »djelovanju« slobodnih aktivnosti »posvećivati puno vremena i pažnje.«¹³⁶

Direktor Ante Crvelin je 1961. godine preminuo od posljedica automobilske nesreće te ga je zakratko na tom položaju zamijenio dotadašnji zamjenik direktora Dionizije Sabadoš, da bi već od lipnja iste godine četverogodišnji mandat dobila Ruža Feldman, pedagoški savjetnik.¹³⁷ Ruži Feldman je mandat istekao 1. rujna 1965. godine te je otišla na »novu dužnost«. Zakratko je, na nešto više od mjesec dana, vršilac dužnosti direktora postao Dionizije Sabadoš, dok općina Centar nije izabrala novu direktoricu¹³⁸ – bila je to Ljubica Blažević (1930), dotadašnja profesorica hrvatskog jezika u VII. gimnaziji, koja je na tom položaju ostala deset godina (do 1975. godine).¹³⁹

¹³¹ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 3. X. 1958, 6. III. 1959, 19. I. i 23. III. 1960.

¹³² Đ. Vinja, Nastava hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti i humanističko obrazovanje, u: Klasična gimnazija u Zagrebu (1607-1987), Zagreb 1987, 31.

¹³³ Vinja, Nastava hrvatskog ili srpskog jezika, 31; Gymnasium Classicum Zagrabense, Godišnjak 1997/1998, Zagreb 1998, 90-91; Godišnjak 1998/1999, Zagreb 1999, 13, 34, 100; Lopina, Nastava klasičnih jezika, 26.

¹³⁴ Sabadoš, Florente schola, 22; AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 12. XII. 1963. i 20. III. 1964; AKG, Zapisnici sjednica Školskog savjeta/odbora Klasične gimnazije, sjednica 10. II. 1955.

Ljubicu Blažević na mjestu direktora naslijedio je Marijan Bručić koji je po prvi puta u praksi Klasične gimnazije izabran na Savjetu škole tajnim glasanjem. Marijan Bručić bio je od ranih pedesetih nastavnik latinskog i grčkog jezika na Klasičnoj gimnaziji. Kako je 1959. godine obrazložio tadašnji direktor Ante Crvelin, u obrazloženju za godišnju nagradu, »Bručić je odličan stručnjak i pedagog. Svaki zadatak prima bez pogovora i najsavjesnije ga izvršava.«¹⁴⁰ Bručić je bio direktor svega tri godine (do 1978),¹⁴¹ jer je tada Klasična gimnazija *de iure* prestala postojati. Međutim, bio je profesor Klasične gimnazije pune 22 godine, sve do mirovine. Kao profesor bio je omiljen, i kao učitelj i kao čovjek. Iz njega je zračila ljubav za njegov poziv – uživao je prenositi znanje i biti dobar prema ljudima.

Godine 1963. je odlukom Nastavničkog vijeća imenu Klasične gimnazije pridodano ime revolucionara Ive Marinkovića (1905-1943), pa se tako tada trebala zvati »Klasična gimnazija Ive Marinkovića.«¹⁴² Čini se da to ime nije zaživjelo, jer se u kasnijim dokumentima više ne spominje.

Od otprilike od pedesetih, pa sve do kraja sedamdesetih, ako ne i do kraja socijalističkog razdoblja bio je prilično široko rasprostranjeni stav da Klasična gimnazija daje uskostručna znanja – stoga je direktor Crvelin još 1957. godine izvještavao da je na jednom savjetovanju u Beogradu »naglašeno kako klasična gimnazija mora biti općeobrazovna škola sa specijalnostima, a u prvom redu treba da da kadar za arheologiju, lingvistiku, klasičnu filologiju i dr. Đaci klasične gimnazije mogu se opredijeliti i za druge fakultete, ali u prvom redu za one na kojima će se njihovo klasično obrazovanje moći najviše iskoristiti.«¹⁴³ Da bi razbio predrasude, tih je godina direktor Crvelin pohodio »osmogodišnje škole u Zagrebu gdje postoje klasična odjeljenja kako bi učenike i njihove roditelje upozorio, da se nakon završenog školovanja u klasičnoj gimnaziji mogu upisati na bilo koji fakultet (bez ograničenja).«¹⁴⁴

Svi ti novi predmeti značajno su opterećivali satnicu. Istovremeno se, tijekom šezdesetih, u čitavoj Hrvatskoj (pa i Jugoslaviji) počeo produžavati vikend (odnosno, uvodila se slobodna subota),¹⁴⁵ pa su takvi trendovi došli i do škola. Ujesen 1968. godine skratila se nastava subotom na četiri sata, no to je značilo da se druge dane uvode predrasovi koji su osobito

¹³⁵ AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 29. I. 1966.

¹³⁶ AKG, Obavijesti direktora, br. 33, 1959/1960; zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica ?. IV. 1963.

¹³⁷ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 30. VI. 1961; Zapisnici sjednica Školskog savjeta/odbora Klasične gimnazije, sjednica 10. IV. 1961.

¹³⁸ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1964/1965 – 1966/1967, sjednica 20. IX. 1965; AKG, Zapisnici sjednica Radne zajednice Klasične gimnazije 1964/1965 – 1967/1968, sjednica 6. IX. i 5. X. 1965; AKG, Zapisnici sjednica Upravnog odbora Klasične gimnazije 1964/1965 – 1967/1968, sjednica 6. IX. 1965.

¹³⁹ AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 1. IX. 1969. i 20. I. 1975.

¹⁴⁰ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 30. XII. 1959.

¹⁴¹ O Bručićevu imenovanju, AKG, Opći spisi (Registracija, Statut, imenovanje direktora); AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 3. IX. 1975.

¹⁴² AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 26. VI. 1963; o Marinkoviću, Enciklopedija Jugoslavije 6, Zagreb 1956, 38.

¹⁴³ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije, sjednica 21. I. 1957.

¹⁴⁴ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1958/1959 – 1963/1964, sjednica 17. II. 1961.

¹⁴⁵ O tome, vidi, I. Duda, U potrazi za blagostanjem, O povijesti dokolice i potrošačkog društva 1950-ih i 1960-ih, Zagreb 2005.

opterećivali učenike (pa su oni s njih često izostajali). Od školske godine 1973/1974. uveden je u poslijepodnevnom turnusu petodnevni radni tjedan, pa je već početkom sedamdesetih svaka druga subota bila neradna.¹⁴⁶

Šezdesetih godina i do tada dominantni francuski kao prvi strani jezik sve više počinje zamjenjivati engleski. Od 1969. godine uvedeno je obavezno učenje drugog stranog jezika i odlučeno je da na Klasičnoj gimnaziji to bude talijanski.¹⁴⁷

Godine 1963. gimnazija se preselila u školsku zgradu u Medulićevoj ulici 33. No, ni to nije bilo konačno rješenje prostora, još manje idealno – i dalje su te »prostorije bile skućene.«¹⁴⁸ Osim toga, zgrada je bila stara i posve neprikladna za školski prostor. Nisu se nikako mogli postići dolični higijenski uvjeti, a prof. Ljubica Blažević sjeća se kako se nerijetko događalo da po razredu trči miš.¹⁴⁹

Nakon punih 11 godina potucanja, ujesen 1967. godine po odluci »o preseljenju koju je donijela Gradska skupština Zagreba« Klasična se gimnazija vratila se u zgradu u Križanićevoj. Najvažniji argument da dođe do te selidbe bio je svakako taj da se Klasična gimnazija vrati u zgradu u kojoj se već nalazila više od dvadeset godina. Osim toga, željelo se da gimnazija bude smještena u istoj zgradi s višim razredima jedne osnovne škole u kojima se uče klasični jezici, kako bi gimnazijski profesori ispomagali u nastavi i tako digli razinu znanja latinskog i grčkog.¹⁵⁰ No, nedostatak prostora i dalje je bio očigledan. Čini se da je i u vrijeme selidbe u Križanićevo bilo jasno da je takvo rješenje tek privremeno i da od već tada postojao plan selidbe, ali sada samo osnovne škole klasičnoga smjera. To se i dogodilo ujesen 1969. godine, kada se osnovna škola preselila u zgradu u Laginjinoj ulici, u zgradu gdje je bila Osnovna škola »Anka Butorac«. Tada se su u Klasičnoj gimnaziji »sredile prilike«, odnosno, oslobodio se značajan prostor, pa je tada, između ostaloga, bilo moguće urediti kabinete, obogaćene su zbirke, uređene knjižnica, dvorana za fizički odgoj, dvorana za projekcije i omladinski klub.¹⁵¹ Oko 1970. godine u Zagrebu je postojalo još nekoliko osnovnih škola u kojima su se učili klasični jezici – osnovna škola »Rudi Čajavec« (danas OŠ »Izidor Kršnjavi« u istoimenoj ulici, kao i osnovna škola »Kate Dumbović« (danas OŠ »Julije Klović« na Novoj cesti na Trešnjevci). Vodstvo Klasične gimnazije je tada pokretalo inicijative da se u »novim zagrebačkim naseljima u osnovnim školama formiraju klasična odjeljenja (Zaprude, Trnsko, Siget i Savski gaj)«, ali trajnijeg uspjeha nije bilo.¹⁵²

Već u međuratno doba uobičajila su se i maturalna i druga stručna putovanja po Hrvatskoj i drugim dijelovima Jugoslavije, kao i u inozemstvo, naročito u Grčku i Italiju, kako bi se upoznali klasični kulturni spomenici i teren na kojima su oni nastali.¹⁵³ Ratno doba

¹⁴⁶ AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 6. I. 1968. i 29. VI. 1973.

¹⁴⁷ AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 2. VI. 1969.

¹⁴⁸ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1964/1965 – 1966/1967, sjednica 22. VI. 1966.

¹⁴⁹ Svjedočenje prof. Ljubice Blažević.

¹⁵⁰ AKG, Zapisnici sjednica Nastavničkog vijeća Klasične gimnazije 1964/1965 – 1966/1967, sjednica 23. II. 1966; AKG, Zapisnici sjednica Upravnog odbora Klasične gimnazije 1964/1965 – 1967/1968, sjednica 10. VII. 1967.

¹⁵¹ AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 9. V. 1967; Bručić, Od Klasične gimnazije do Obrazovnog centra za jezike, 7-8.

¹⁵² AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 2. VI. i 1. IX. 1969.

¹⁵³ Balenović, 350 godina humanističke nastave, 62-63.

donijelo je posvemašnji zastoj, da bi se koju godinu kasnije tradicije počele obnavljati – za prvosvibanjske praznike 1947. organiziran je trodnevni izlet vlakom (cijeli vlak su napunili klasičari) u Postojnu i Opatiju/Lovran, a ujesen iste godine organizirano je, čini se, prvo poslijeratno maturalno putovanje na Bled i Bohinj.¹⁵⁴ Prvi se puta na maturalna putovanja u inozemstvo još tijekom pedesetih godina, u pravilu u Italiju ili u Grčku. Tijekom šezdesetih sve se manje putuje u Italiju, sve više u Grčku da bi putovanja u ovu potonju postala tradicionalna. Maturalno putovanje za maturante Klasične gimnazije bilo je nastava na putu u pravom smislu riječi. Generacije učenika prepričavaju dogodovštine i anegdote s tih putovanja, sjećaju se neformalnih druženja s profesorima Sabadošem i Zmajlovićem, s profesoricama Vinjom, Lopinom i Blaženkom Mrkoci (profesorica od 1954. do umirovljenja 1989. godine). Posebnu je atmosferu na svakom od tih putovanja stvarao profesor filozofije i sociologije Pavle-Pava Jurković (1922, profesor Klasične gimnazije od 1966. do umirovljenja 1987), zaljubljenik u antičku baštinu u cjelini, a posebno u grčku filozofiju. Osim mnogih anegdota ostaje nam u sjećanju i ono što su nam profesori rekli na pojedinim lokalitetima – profesor Sabadoš je, primjerice, u Delfima govorio »o skorom, neumitnom odlasku svoje generacije« – nama, koji još nismo bili ni punoljetni, to tada nije značilo ništa. Sada, kako vrijeme prolazi, shvaćamo koliko je naša egzistencija prolazna i što su zapravo značile riječi prof. Sabadoša. No, prof. Sabadoš je o prolaznosti govorio suprotstavljajući našu kratkotrajnu egzistenciju neprolaznoj ljepoti delfskog proročišta i pejzaža koji ga okružuje, a sve u kontekstu dubine misli koje nam u sadašnjost odašilje grčka civilizacija. Te smo poruke, mi maturanti, shvaćali i tada, a pogotovo danas.

Početak sedamdesetih počele su pripreme za reformu. Osnovna ideja reforme bila je da se dokine svojevrsni elitizam koji se stjecao gimnazijskim obrazovanjem u odnosu na obrazovanje u stručnim školama. Po zamisli predlagača reforme trebalo je ujednačiti obrazovnu razinu između navodno elitnih gimnazija i drugih srednjih škola koje pripremaju polaznike za radnička zanimanja. To se željelo postići na taj način da prva dva razreda srednjih škola budu i dalje općeobrazovna i da svim učenicima, i onima u gimnazijama i onima u srednjim tehničkim školama, omoguće podjednaka znanja, a da se tek u trećem i četvrtom razredu specijaliziraju.

U takvom rigidnom obliku reforma se provodila samo u Hrvatskoj, a ne i u drugim jugoslavenskim republikama. Nakon mnogo javnih polemika, u konačnici je u reformskim planovima bilo zacrtano da se u prva dva razreda opet uvede proizvodno-tehničko obrazovanje (u Klasičnoj gimnaziji nakon desetogodišnje stanke), i to čak pet sati tjedno. Iz te je perspektive učenje latinskoga i grčkoga jezika trebalo osobito biti na udaru, pa je slijedom reformskih načela trebalo prestatu s učenjem tih jezika u prva dva razreda gimnazije. U svim tim vrlo teškim raspravama i prijedporima veliku su energiju trošili i direktorica Ljubica Blažević, a kasnije i direktor Marijan Bručić i mnogi drugi, uspjelo se s nadležnim organima dogovoriti da se kontinuitet učenja ipak očuva – u prva dva razreda satnica latinskog i grčkog trebala se smanjiti sa tri na dva sata tjedno, »što se onda nadoknađivalo u trećem i četvrtom razredu«.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Svjedočenje dr. Marijana Kerekovića i prof. Vesne Lopine r. Zrnc.

¹⁵⁵ AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 24. IX. 1976.

Od 1977. godine počela je druga faza reforme. Gimnazije je, kao općeobrazovne institucije, trebalo ukinuti i ujediniti ih u velike centre. Sukladno tome, Klasična je gimnazija bila svrstana »u red pedagoških ustanova (pored pedagoške gimnazije i škole za odgajatelje) iz kojih se najviše nastavlja školovanje na Filozofskom fakultetu i Pedagoškoj akademiji«.¹⁵⁶

Međutim, zbog raznih, često i proturječnih i nelogičnih rješenja, ispalo je da je obrazovanje za zanimanje koje su dobivali maturanti Klasične gimnazije (»animator u kulturi«) zapravo donosilo, pogotovo u posljednja dva razreda, čak i više elemenata klasične naobrazbe negoli u prethodnom sustavu naobrazbe. Naposljetku je reforma, nazvana »šugaricom« (po Stipi Šugaru, tadašnjem sekretaru Republičkog sekretarijata za prosvjetu), doživjela slom, jer se napadani elitizam nije dokinuo, već je, o čemu svjedoči i primjer iz nastavnog plana i programa Klasične gimnazije, na neki način i ojačao.

Slijedom svih ovih reformskih poteza Klasična je 1977. gimnazija bila inkorporirana u Pedagoški obrazovni centar. No, ubrzo se pokazalo da je takvo rješenje vrlo nepraktično, zbog toga što je Centar bio na više lokacija. Stoga je sljedeće godine Klasična gimnazija integrirana u zajednicu s Jezičnom gimnazijom (koja je u suprotnom turnusu od Klasične gimnazije u zgradi u Križanićevoj) te XVI. gimnazijom.¹⁵⁷ Na taj je način Klasična gimnazija nakon punih 370 godina postojanja, *de iure*, iako ne i *de facto*, prestala postojati.

U Pedagoškom obrazovnom centru direktorica je bila Milica Jergović, a potom u Obrazovnom centru za jezike nakratko Aleksandar Kolka (1978-1979) te Mirjana Joksić-Goranić (1979-1988). Od 1988. godine direktor je Centra bio prof. Zlatko Šešelj (1952), a 1991. je zakratko, svega godinu dana, nakon formalnog obnavljanja Klasične gimnazije, direktor bio Marijan Bručić. Potom je od 1992. godine ravnatelj opet bio prof. Zlatko Šešelj, a od 1995. njegovo je mjesto preuzela prof. Anđelka Dukat (1949).

U ratno doba, ujesen 1991. godine, Klasična je gimnazija opet rekonstituirana – naime, izdvojila se iz Obrazovnog centra za jezike te opet počela djelovati samostalno.¹⁵⁸

Velikim društvenim promjenama potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina te uspostavom samostalne Hrvatske i za Klasičnu su se gimnaziju okolnosti djelovanja umnogome promijenile. Napuštena su neka od rješenja reforme obrazovanja iz sedamdesetih godina, a najvažnije je bilo da se Klasična gimnazija izdvojila iz Centra za jezika te opet oformila kao samostalna institucija. Donesen je i novi nastavni plan i program, vrlo sličan onom iz šezdesetih i ranih sedamdesetih godina.¹⁵⁹

Neposredna ratna događanja zahvatila su Klasičnu gimnaziju 2. svibnja 1995. godine, kada je pogođena u agresorskom raketnom napadu. Zbilo se to u 10 sati i 25 minuta, kada se održavala nastava.¹⁶⁰

¹⁵⁶ AKG, Zapisnici sjednica Savjeta Klasične gimnazije 1966-1976, sjednica 24. IX. 1976.

¹⁵⁷ Bručić, Od Klasične gimnazije do Obrazovnog centra za jezike, 10.

¹⁵⁸ L. Dobronić, Klasična gimnazija u Zagrebu, u: Gymnasium Classicum Zagradiense, Godišnjak 2001/2002, Zagreb 2002, 112.

¹⁵⁹ Detaljnije, Pavlič, Pregled nastavnih planova.

¹⁶⁰ A. Dukat, Najvažniji događaji u povijesti Klasične gimnazije, u: Zbornik Klasične gimnazije u Zagrebu 1607-1997, Zagreb 1997, 25.

Klasična je gimnazija ušla u devedesetima u novi ciklus aktivnosti. Njih su pokrenule i nove generacije profesora i učenika koji su krenuli ostvarivati projekt pod sloganom – »mi-jenjajmo sami svoju školu, ne čekajmo da nas zateknu promjene, budimo djelotvorniji«. ¹⁶¹

U devedesetima je osnovan Djevojački zbor »Lalagai«, uz antičku dramsku grupu koju vodi prof. Višnja Čutura, djeluje i dramska grupa »Buđenje« pod vodstvom prof. Budimira, izdaju se zidne novine »Acta diurna«. ¹⁶² Posebno je važno izdavanje godišnjaka, na kraju svake školske godine.

U vrijeme proslave 390. godišnjice 1997. godine Klasična je gimnazija dobila »Nagradu grada Zagreba«. ¹⁶³ Dogodilo se to po drugi puta, jer je istom nagradom gimnazija nagrađena još 1966. godine. ¹⁶⁴

Početak 21. stoljeća u Klasičnoj gimnaziji djeluje gotovo trideset grupa slobodnih aktivnosti. Osobito je intenzivna međunarodna suradnja te učenici sudjeluju na ljetnim školama, seminarima, festivalima u Austriji, Italiji, Grčkoj. Dramska grupa gostuje i po drugim hrvatskim gradovima.

Od kasnih osamdesetih učenici klasičnih gimnazija svake godine idu na natjecanje u znanju latinskog jezika u Arpino, Ciceronovo rodno mjesto (između Rima i Napulja). Tri su puta učenici Klasične gimnazije dobivali priznanja za postignute rezultate.

Kao odgovor na svakogodišnje bezumno ponašanje i divljanje maturanata drugih škola, koje se naziva »Norijada«, klasičari organiziraju »Humanijadu«, odnosno održavaju humanitarni koncert. ¹⁶⁵

Godine 2004. izašla je opsežna knjiga Lelje Dobronić *Klasična gimnazija u Zagrebu od 1607. do danas* u izdanju zagrebačke »Školske knjige«. Autorica je detaljno istražila ranija razdoblja, do 1918. godine te je o povijesti Klasične gimnazije u 20. stoljeću dala najvažnije obavijesti. Nije, nažalost, obradila neke arhivske fondove i dio literature pa je na taj način omogućila nastanak ovoga teksta.

Nadbiskupska klasična gimnazija započela je svoje djelovanje 1920. s adresom na Kapto-lu 29. Zahvaljujući ponajprije naporima nadbiskupa Antuna Bauera (1856-1937) i biskupa Antuna Akšamovića (1875-1959) dovršena je gradnja impozantnog kompleksa na Šalati. Gimnazija je promijenila adresu i od 1928. do danas, nalazi se u Voćarskoj cesti na broju 106.

Od 1931. godine imala je »pravo javnosti«, a ono joj je 1948. godine ukinuto. Od 1991. godine opet ima »pravo javnosti« pa je tako počela primati isprva samo učenike, a ubrzo i učenice koji se ne opredjeljuju za svećenički poziv. Na taj je način Zagreb dobio i treću klasičnu gimnaziju. Do 1998. godine vodili su je isusovci, a otada je opet pod ingerencijom zagrebačke nadbiskupije. Od 2003. godine na njoj se školuju i učenice.

¹⁶¹ A. Dukat, Uvodna, u: *Gymnasium Classicum Zagrabienae, Godišnjak 2003/2004*, Zagreb 2004, 1.

¹⁶² *Gymnasium Classicum Zagrabienae, Godišnjak 1997/1998*, Zagreb 1998, 6, 89; *Godišnjak 1998/1999*, Zagreb 1999, 104.

¹⁶³ *Gymnasium Classicum Zagrabienae, Godišnjak 1998/1999*, Zagreb 1999, 14.

¹⁶⁴ Dobronić, *Klasična gimnazija*, 289.

¹⁶⁵ *Gymnasium Classicum Zagrabienae, Godišnjak 2004/2005*, Zagreb 2005, 36-41.

Sredinom 1996. godine, pod vodstvom bivšeg ravnatelja Klasične gimnazije Zlatka Šešelj, osnovana je Privatna klasična gimnazija kao nezavisna škola s pravom javnosti. Nastava je počela u rujnu iste godine. Nastavni plan i program gotovo je identičan onom Klasične gimnazije. Škola je isprva radila u iznajmljenom prostoru u Sermageovoj ulici, s jednim razredom. Od godine 1999. gimnazija radi u vlastitoj zgradi u Harambašićevoj ulici te redovito upisuje po dva razreda u generaciji koji nemaju više od 21 učenika u razredu. Nastava se u školi održava jednosmjenski, a u poslijepodnevnom satima učenici uče i pišu zadaće.

I Privatna klasična je razvila intenzivnu djelatnost. Njezini učenici svake godine dva puta obavezno odlaze na »terensku nastavu« po raznim dijelovima Hrvatske i tako, na kraju školovanja, običu praktički čitavu zemlju. Obvezatne su i ekskurzije u Rim i Grčku. Tijekom redovitog svakogodišnjeg Tjedna otvorene nastave (TON), učenici pripremaju izložbe i predstave na kojima pokazuju iznimnu samostalnost, kreativnost i originalnost. ¹⁶⁶

Na jedinstvenom klasifikacijskom ispitu na Filozofskom fakultetu 2003. godine, na kojem se prvi put testiralo opće znanje i obaviještenost, pismenost i inteligencija, učenici dviju klasičnih gimnazija (i »stare« Klasične i nove, Privatne klasične gimnazije) postigli su najbolji uspjeh u odnosu na učenike bilo koje druge škole u Hrvatskoj – na tom prvom ispitu od preko 4.000 kandidata prva je bila učenica Lea Kašpar koja je završila Privatnu klasičnu gimnaziju. ¹⁶⁷ I u narednim godina, sve do danas i učenici klasičnih gimnazija osvajaju prva ili najviša mjesta na klasifikacijskim ispitima na Filozofskom i Pravnom fakultetu, pa je tako na Filozofskom fakultetu 2006. na klasifikacijskom ispitu bila prva kandidatkinja maturantica Klasične gimnazije. Istovremeno je Fakultet elektrotehnike i računarstva objavio izvještaj prema kojem su učenici Klasične gimnazije u Zagrebu na njihovu studiju rangirani kao treći po prosječnoj ocjeni tijekom studija, a dijele četvrto i peto mjesto po duljini studiranja. Konačno je po sveukupnoj kvaliteti škola rangirana na 2. do 3. mjesto. Ako se uzmu u obzir razlike u programu između klasične i prirodoslovno-matematičke gimnazije (koje su bile rangirane na prva mjesta), onda se pokazuje kako osjetno manji broj nastavnih sati matematike, fizike te informatike u odnosu na matematičke i prirodoslovne gimnazije i nije takav nedostatak kako se to na prvi pogled čini, jer to kompenzira bogatstvo i širina klasičnog programa. ¹⁶⁸

Potkraj školske godine 2005/2006, prvi su put u hrvatskom školstvu održani nacionalni ispiti, a Klasična je gimnazija, prema kriteriju uspješnosti, na dva od tri ispitivana predmeta ušla u trinaest najboljih gimnazija u Republici Hrvatskoj.

Ovo je bila priča o učenicima i njihovim roditeljima, o profesorima i direktorima (ravnateljima) Klasične gimnazije. Svi oni zajednički čine zagrebačku Klasičnu gimnaziju koja je tijekom 20. stoljeća prošla kroz mnoge Scile i Haribde, baš kao i hrvatsko društvo u cjelini. Jedan od najčešćih izazova bio je kako očuvati specifičnost Klasične gimnazije, odnosno očuvati intenzivnu nastavu klasičnih jezika i bavljenje antičkom baštinom.

Nema dvojbe da je Klasična gimnazija u turbulentnim vremenima tijekom 20. stoljeća, usprkos velikim ideološkim i političkim lomovima, imala i očuvala važnu ulogu u

¹⁶⁶ Privatna klasična gimnazija, 10 godina, ur. A. Poljanec, N. Balen, H. Cuculić, Zagreb 2007.

¹⁶⁷ Inf. prof. dr. Neven Budak.

¹⁶⁸ *Gymnasium Classicum Zagrabienae, Godišnjak 2003/2004*, Zagreb 2004, 1.

hrvatskome obrazovnom sustavu. Naša kultura i znanost razvijaju se u okviru male sredine čiji su društveni i intelektualni potencijali prilično limitirani. Utoliko su postojanje Klasične gimnazije i kontinuirano visoka kvaliteta obrazovnog procesa u njoj važniji.

Obrazovni sustav u Hrvatskoj doživljavao je tijekom 20. stoljeća značajne promjene. Te su promjene, naravno, zahvatile i obrazovni proces na Klasičnoj gimnaziji. Očigledno da je strogost, čak svojevrsna rigidnost školovanja u prvim desetljećima 20. stoljeća, pri čemu je postotak onih koji nisu završavali gimnaziju, koji su odlazili na popravke, itd., zamijenio jedan drugačiji koncept – sve masovnijeg završavanja gimnazije koja istovremeno predstavlja tek stepenicu za odlazak na fakultet. No, ni ta temeljita promjena u poziciji Klasične gimnazije u obrazovnom sustavu nije značila da će ona u odnosu na druge srednje škole izgubiti na važnosti.

Uspjesi koje su đaci postizali tijekom školovanja i kasnije, u svojim profesijama, pokazali su da je i koncept Klasične gimnazije dobro osmišljen i da njegova praktična provedba polučuje izvrsne rezultate. Na prigovore da se radi o promicanju elitizma može se slobodno odgovoriti da je upravo tako, ali da zagovaranje takve vrste elitizma nije i negiranje ravnopravnosti po bilo kojoj osnovi. Naime, u Klasičnoj gimnaziji se tijekom 20. stoljeća nije radilo, a ni danas, na početku 21. stoljeća, ne radi se ni o kakvoj drugoj eliti, osim one misaone.

Popis kratica:

AKL = Arhiv Klasične gimnazije

DAZ = Državni arhiv u Zagrebu

HDA = Hrvatski državni arhiv

Robert L. Fowler*

Homer i južnoslavenska epika**

ZA PROUČAVANJE HOMERA¹ ovi dosad neobjavljeni bošnjački epovi, kao i autoritativni tekst *Ženidbe Smailagić Meha*, imaju velik značaj. Nakon epohalno važnih proučavanja južnoslavenske epike Milmana Parryja u ranim desetljećima prošlog stoljeća, ove su poeme predstavljale središnje mjesto u razumijevanju Homera. Parryjeve zaključke moglo se osporiti ili poboljšati u ovoj ili onoj pojedinačnosti, ali da su oni zauvijek promijenili samu fundamentalnu prirodu debate izvan svake je sumnje. No, cjelokupni arhiv pjesništva i drugih materijala koje su sabrali Parry i njegovi učenici nikada nije postao pristupačan javnosti, što je zapanjujuće, a još manje se to odnosi na bogatu gomilu drugih pjesama koje još uvijek očekuju svoje skupljanje. Ove knjige su doprinos tom nedovršenom radu.

Zlatan Čolaković po prvi je put zaokupio pažnju homerologa svojim objavljivanjem eseja »Južnoslavenske muslimanske epske pjesme, Problemi sabiranja, editiranja i tiskanja«, u *California Slavic Studies* 14 (1992) 232-69.² U tom radu on je razotkrio nedostatke postojećih izdanja, te naglasio poteškoće i izazove s kojim se suočava urednik tekstova bošnjačke epike. Postalo je jasno koliko rada tek predstoji, ne samo u odnosu na temeljno izdavanje tekstova nego i na njihovu analizu. Najveći broj homerologa (ne izuzimajući ni pisca ovoga teksta) nekritično su prihvatili ono što im je bilo rečeno u standardnim izdanjima o južnoslavenskoj epici, i što bi ona mogla značiti za Homera. Posebno, sama ideja o kompoziciji-u-izvedbi, kojom se koriste svi homerolozi u svom radu, proizašla je iz tih izvora. To je pojam s kojim se svi slažu: nitko nije ni pomislio, koliko je meni poznato, da bi pjevači unutar bošnjačke tradicije mogli koristiti temeljno različite tehnike. Oralisti su proučavali mnoge druge dijelove globusa, i tvrdili da druge tradicije pružaju raznovrsne modele; razgraničenje oralno-literarno doista je vrlo varijabilno, i što 'oralno' može značiti sasvim je kulturalno specifično. Međuodnos oralnosti i literarnosti, fiksiranog i nefiksiranog (a to nisu sinonimni parovi termina) treba da se sagleda u svakom kontekstu i u svakoj tradiciji napose. Toliko je sada jasno; ali u pozadini ovih proučavanja uvijek se podrazumijevalo da je južnoslavenska epika pružila stabilni model jedne vrste oralne tradicije.

*Robert L. Fowler, Dekan umjetnosti i *Henry Overton Wills* profesor grčkog jezika i književnosti na sveučilištu Bristol, specijalist je u homerologiji, starogrčkom lirskom pjesništvu i mitografiji. Napisao je knjige *The Nature of Early Greek Lyric: Three Preliminary Studies* (University of Toronto Press, 1987) i *Early Greek Mythography*, vol. 1 (Oxford University Press, 2000; druga knjiga s Komentarima je u tisku). Nedavno, Fowler je, u suradnji s nekim od najboljih suvremenih homerologa, uredio utjecajnu knjigu *The Cambridge Companion to Homer* (Cambridge University Press, 2004), u kojoj Fowlerov prilog »Homersko pitanje« pruža njegov vlastiti model izvorišta, razvoja i očuvanja Homerovih poema. Ove je godine dobio naziv »Homo Hellenicus«.

**Ovo je neznatno revidiran esej »Uvod u dvotomno kritičko izdanje epike Avda Mededovića« (Zlatan Čolaković: *Epika Avda Mededovića, Kritičko izdanje; The Epics of Avdo Mededović, A Critical Edition, Introduction by Robert L. Fowler*, Podgorica, Almanah, 2007, str. 19-24 na hrvatskom, str. 539-544 na engleskom jeziku).

¹ Ja pišem kao homerolog; doista je istina da su ove epske pjesme neobično značajne i za slavistička proučavanja. Ali na tome području nisam stručan da iznosim stavove.

² *South Slavic Muslim Epic Songs: Problems of Collecting, Editing, Transcribing and Publishing*, ed. Henrik Birnbaum, Thomas Eekman and Nicholas Riasanovsky (CSS 14, Los Angeles-Berkeley-Oxford, 1992).